

System a evoluce živočichů

Vertebrata

V.

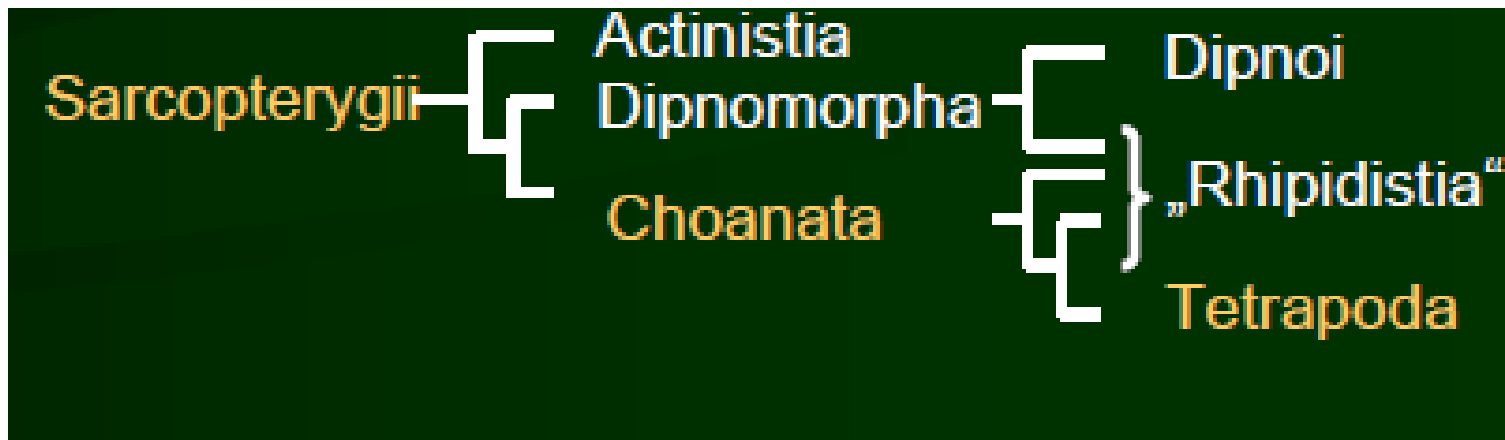
Tetrapoda

Vznik

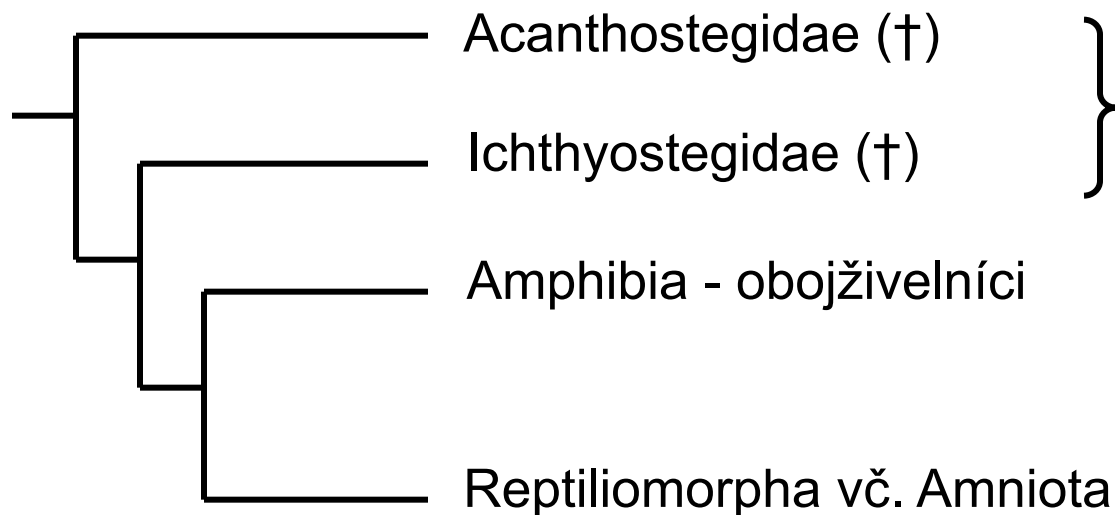
- svrchní devon
- předpoklady:
  - zvyšování obsahu kyslíku v atmosféře, zvedání pevniny a ústup moře, zvyšování potravní nabídky na souši (rozvoj vegetace)
  - schopnost pohybu po souši a dýchání vzdušného kyslíku, adaptace k méně stabilnímu prostředí, ochrana před ztrátou vody
- předkové: Rhipidistia - Osteolepiformes (Eusthenopteron)
- nejstarší fosilie - Acanthostegidae (†) a Ichthyostegidae (†)

Apomorfie

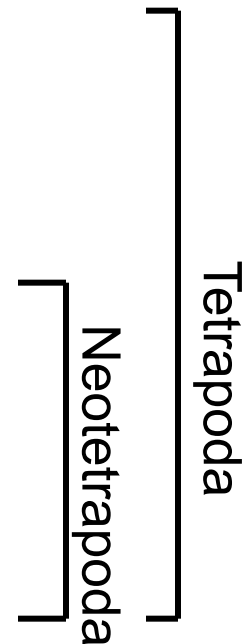
- párová chiropterygia, vymizení nepárových ploutví a paprsků
- monospondylní obratle, artikulace obratlů, kloubní spojení lebky s páteří (krční obratel)
- kompaktní kostěné endokranium
- vymizení skřelí, uzavření žaberních štěrbin, hyomandibulare – collumela
- vznik lacrimale, slzný kanálek
- těžiště těla v oblasti pánve a zadních končetin, srůst křížových obratlů a pánve, ztráta spojení mezi lebkou a předními končetinami
- plíce – trachea, larynx průdušnice a hrtan – lepší překřížení dých. a tráv. cest
- 2 mozkové pleny
- jazyk se žláznatým polem

Tetrapoda

} krytolebci

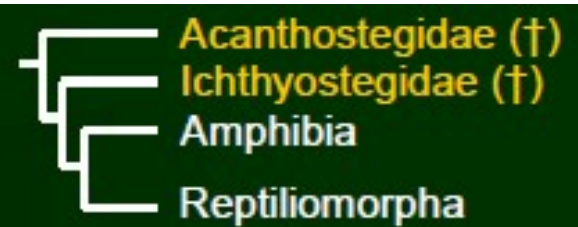

Přechod na souš

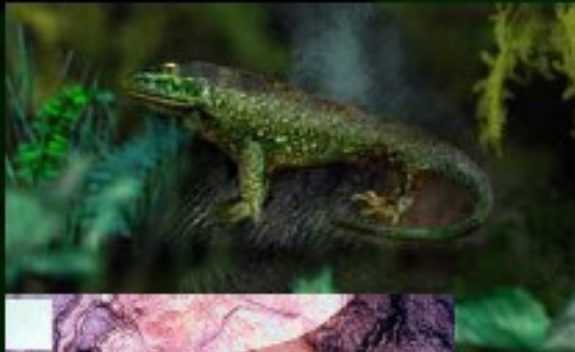
Karbon/Perm – radikální ochlazení klimatu, aridisace – prodloužení larválního vývoje – stabilisace larválních znaků (redukce dermatokrania , vnější žábra, apod.)

- Dýchání
- Pohyb
- Vylučování (soli, voda)
- Rozmnožování
- Změny smyslových orgánů

Acanthostega
8 prstů

Ichthyostega
7 prstů

Ichthyostega (Dev)

Kombinace aquatických a terestrických znaků

- pozůstatky žaberního aparátu
- zachovány kanálky proudového orgánu na hlavě
- zbytky šupin, paprsky v ocasní ploutvi,

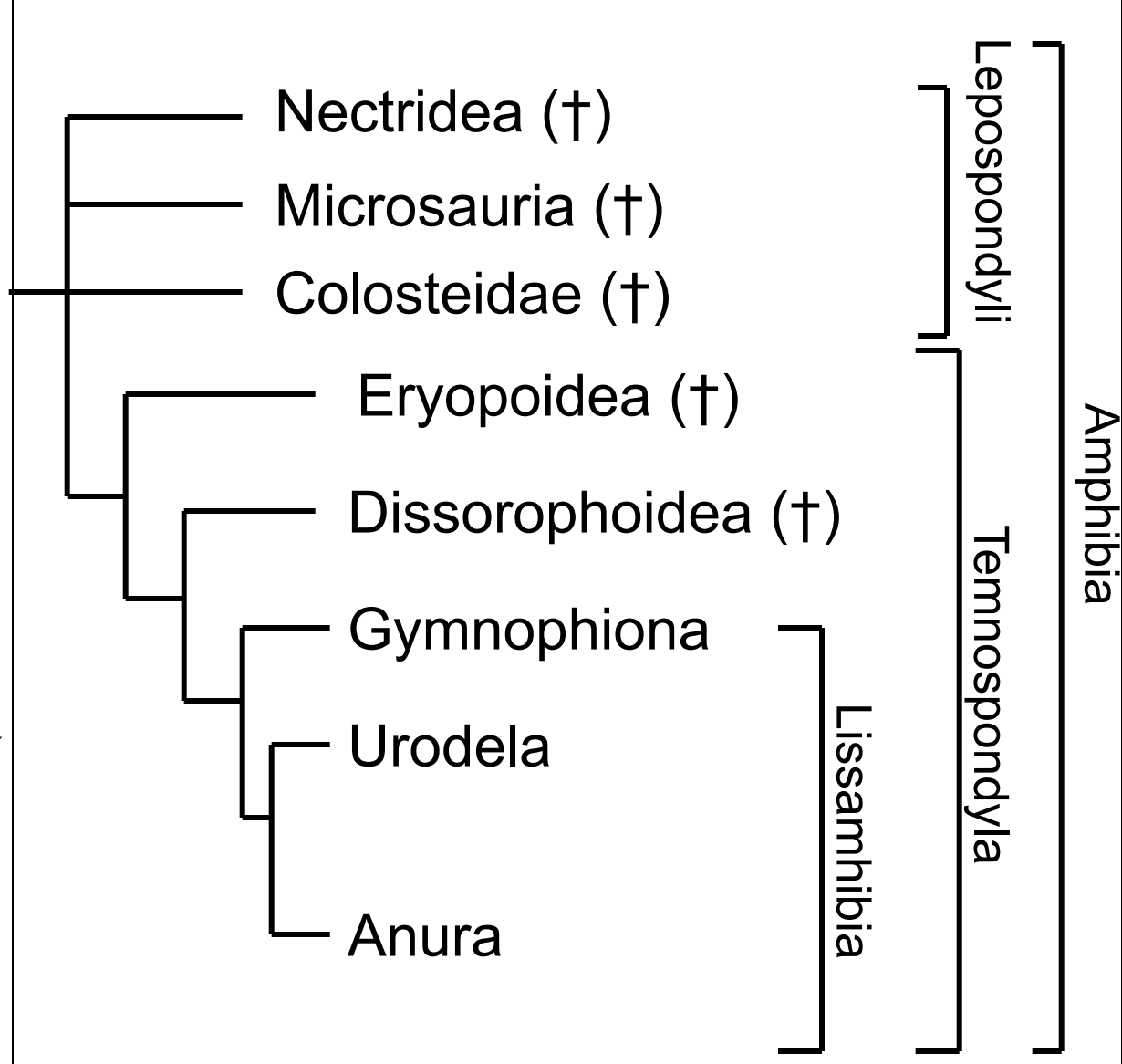
Amphibia
 vytvořeno zápěstí i zánártí
 redukce prstů na ruce
 larva

Leptospondyli (srostloobratlí)
 hadovití, nerozvinuta osifikační
 centra obratlů
 zuby bez vrásnění

Temnospondyla
 segmentovaná páteř
 jasná těla obratlů, intercentra
 collumela v kontaktu s bubínkem
 zvuk šířen vzduchem!

Permská radiace

Lissamphibia

Lissamphibia – obojživelníci

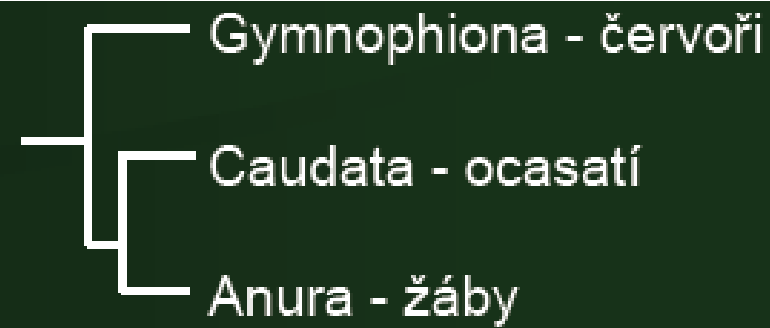
Nahé slizké tělo, slabě rohovatější kůže

Ztráta aquatických znaků po metamorfóze larvy

Rozvoj párových končetin – larva herbivorní, adult – carnivorní

Sladkovodní původ, nejsou v moři

Ektotermní, hibernace, estivace

- max.: *Andrias davidianus* (1,8 m, 10 kg), *Conraua goliath* (40 cm, 7 kg), červor
Caecilia thompsoni (1,52 m)

- min.:
Psyllophryne didactyla
ropušenka dvouprstá
- 9,8 mm (Brachycephalidae)

Sminthilus limbatus
bezblanka nejmenší
11,5 mm (Leptodactylidae)

Eleutherodactylus iberia
- 1996, 10 mm
(Leptodactylidae)

Četné mnohobuněčné slizové (i jedové) žlázy – kožní dýchání

- **osifikovaná kostra**, obratle amphicoelní, opisthocoelní i procoelní obratle, 1. krční obratel -atlas, axis není vytvořen, žebra zkrácená - jen u ocasatých, sternum u žab
- **redukce dermatocrania**, primární patro -báze neurocrania, sek. autostylie, collumela, bez skřelí
- lopatkové pásmo: krycí-clavicula u žab, náhradní-scapula, procoracoid+ chrupavky, **bez spojení s lebkou**, na přední končetině 4 prsty
- pánevní pásmo: tenké kůstky -ilium, ischium (kost), pubis (chrupavka) – **pánev spojena s páteří**, na zadní končetině 5 prstů; **u žab srůsty - os antebrachii, os cruris, urostyl**
- svalstvo: myomery zřetelné u ocasatých, velké svaly -zádový a břišní, svalstvo končetin
- smysly: **chemoreceptory**-chuť v ústech, hltanu, na papilách jazyka -pohárky; čich –nosní chodby (nares-choany), **vomeronasální**(Jacobsonův) orgán; **proudový orgán jen u larev**, ucho -velký sacculus, v lageně papilla basiliaris+ papilla amphibiorum, u žab tympanum s columellou, u ocasatých operculum-
chvění z lopatky na oválné okénko, u červorů chybí střední ucho; oko –barevné vidění, posun čočky od sítnice (m. protractorlentis), **3 víčka (mžurka)**, u žab parietální oko

TS: svalnatý pohyblivý jazyk, zuby homodontní, polyfiodontní, **zuby často i na patře**, larvy rohovité **odontoidy**, **polykání zatahováním očních bulev** (mm. retractor a levator bulbi), kloaka, velká játra se žlučníkem

•DS: larva –vnější kožní žábry, 3 páry vnitřních žaber jen u pulců žab, u dospělých **tenkostěnné plíce**, pumpování vzduchu spodinou úst, u žab –**rezonanční měchýřky** samců, kožní dýchání, dýchání sliznicí ústní dutiny

•CS: larva -**rybího typu, ale již 2 síně**; dospělec –**plicní oběh**, krkavice -oblouky aorty (1-2 páry) –plicně kožní tepny (a. pulmocutanae)

•VS: larva –holonefros (červoři), ostatní pronefros a opistonefros, dospělci jen **opistonefros bez metamerie, primární močovody**

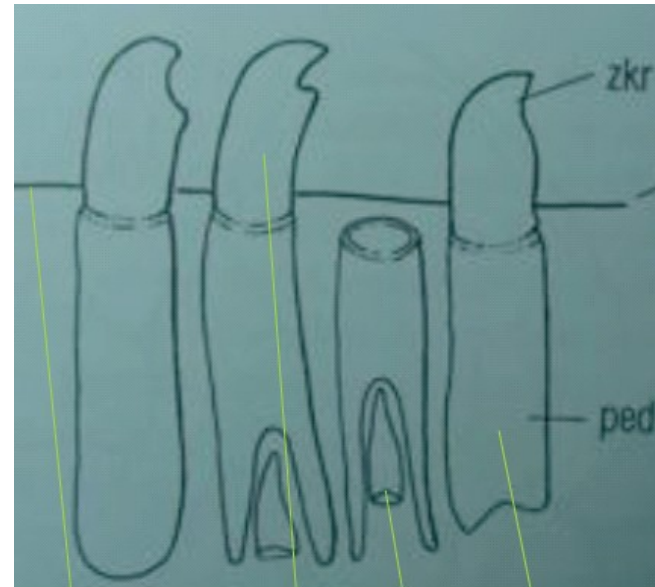
•PS: gonády vedle ledvin, varlata + **Wolfova chodba** (vpředu jako chámovod, vzadu chámomočovod, vaječníky + **Müllerova chodba**, bobtnající obal vajíček, žlutá nebo oranžová tuková tělesa, metamorfóza larvy řízena tyroxinem, **u ocasatých často neotenie (pedomorfie)**)

•Ekol: teplota, vysoká vlhkost, chemie substrátu; živočišná potrava, býložraví jen pulci, epigamní projevy, spermatofory u ocasatých, **amplexus u žab**, kopulace u červorů

(Liss)amphibia

Apomorfie

- Ztráta ploutevních paprsků - chiropterygium specifické stavby
- Vymizení nepárových ploutví
- Kloubní spojení lebky a páteře
- Přestavba hyomandibulare na sluchovou kůstku (collumela)
- Uvolnění hrudního pletence od lebky
- Sternum
- Zvětšení pánevního pletence, spojení s páteří
- Zdokonalení plic, chrupavčitá výztuha průdušnice, hrtan, jazyk

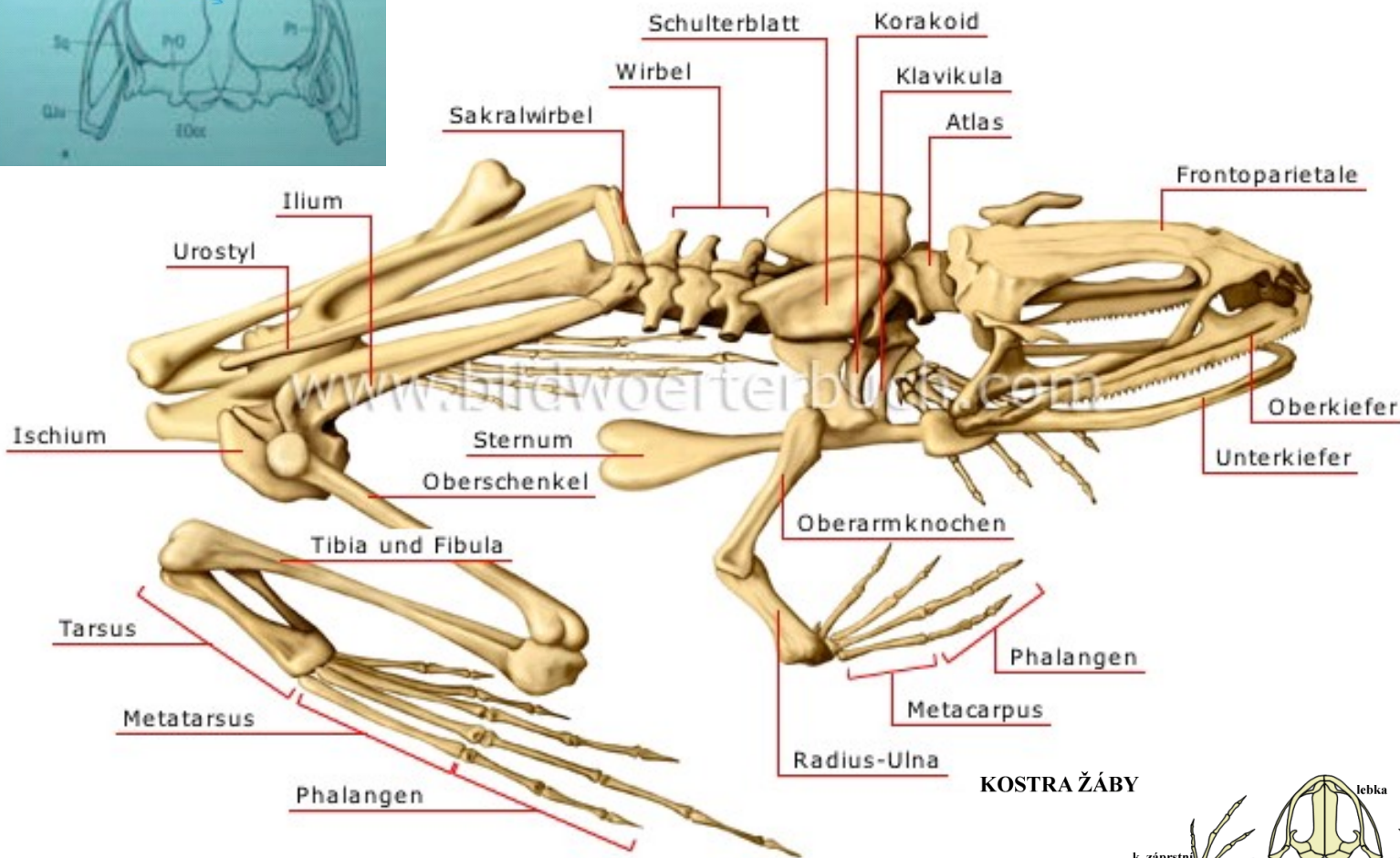
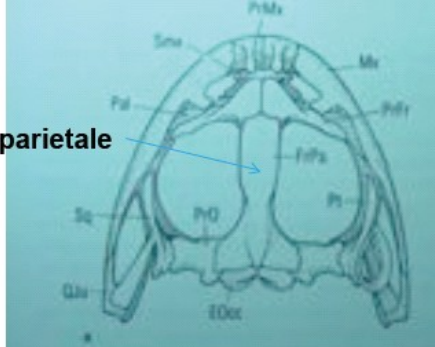

Pedicelátní zuby

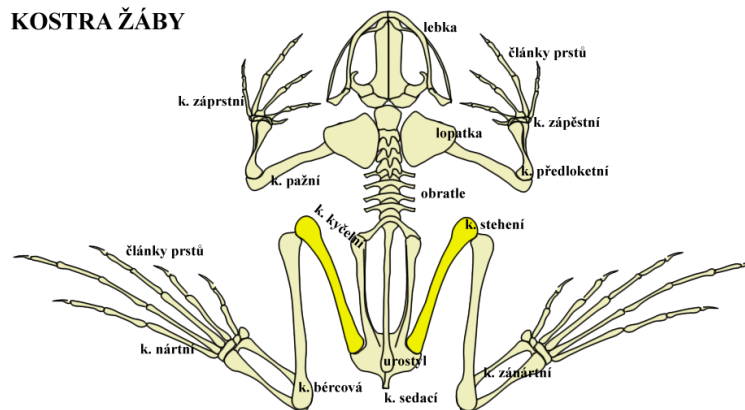
Chybí u některých skupin a larev jinak apomorfie skupiny

povrch dásně Korunka další zub pedicel

Žáby:
frontoparietale

KOSTRA ŽÁBY

- **neotenie** = pedomorfóza, dospělci si zachovávají znaky larev

neúplná – Proteidae, Cryptobranchidae - nelze uměle vyvolat metamorfózu

úplná – Amblystomatidae, Plethodontidae – lze vyvolat, stejní jako larvy

jen dozrálé gonády

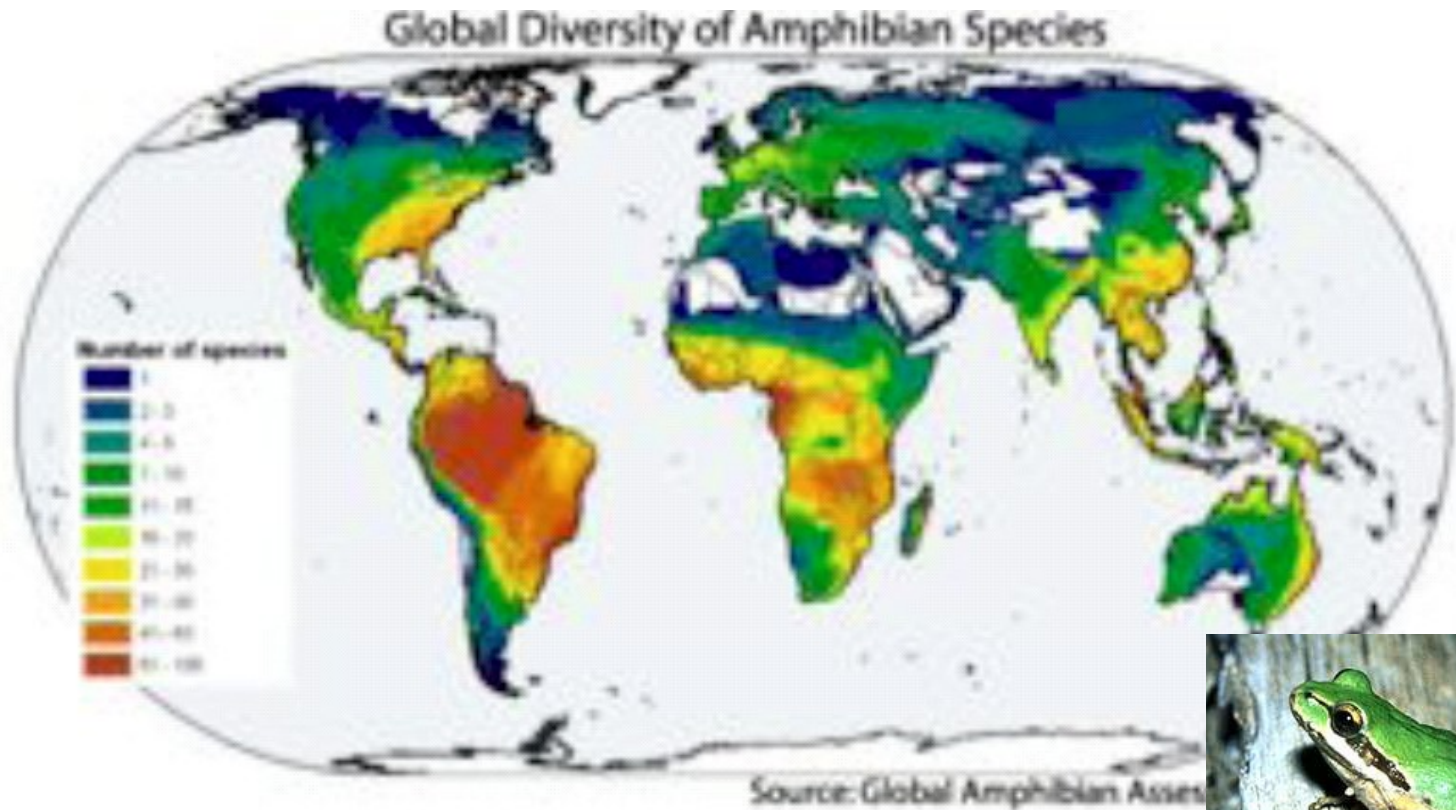
7 – 8 °C – strnulost, tropy

- vodní, stromoví, suchozemští, žijící v zemi

- rozmnožování vnější, nepřímé vnitřní

- 5422   žáby- **Anura**
  - 558   ocasatí- **Caudata** (Urodela)
  - 172   červoři - **Gymnophiona**
-
- od 1985 počet známých druhů vzrostl o 35% (žáby!).

Vrchol druhové diversity v tropech (až 90 spp/ 3km²), časté však taxony s malými areály, rozšíření vysokých taxonů většinou dosti specifické:
Gymnophiona – cirkumtropické, Caudata – Laurasijské, Anura – specifické pro jednotl. skupiny

**Reprodukce vázaná na vodní prostředí
Veliké množství adaptací a alternativ –**

Zákl. rozvrh:

červoři – vnitřní oplození, larvální vývoj
ve vajíčku

Ocasatí – vnitřní opl. (spermatofory),
larva, vnější žábra

Žáby - vnější opl. , larva- pulec

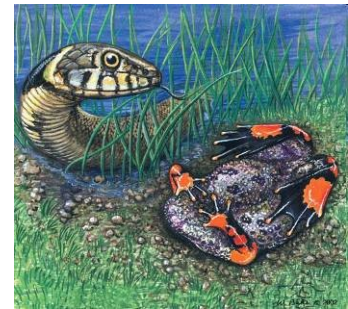

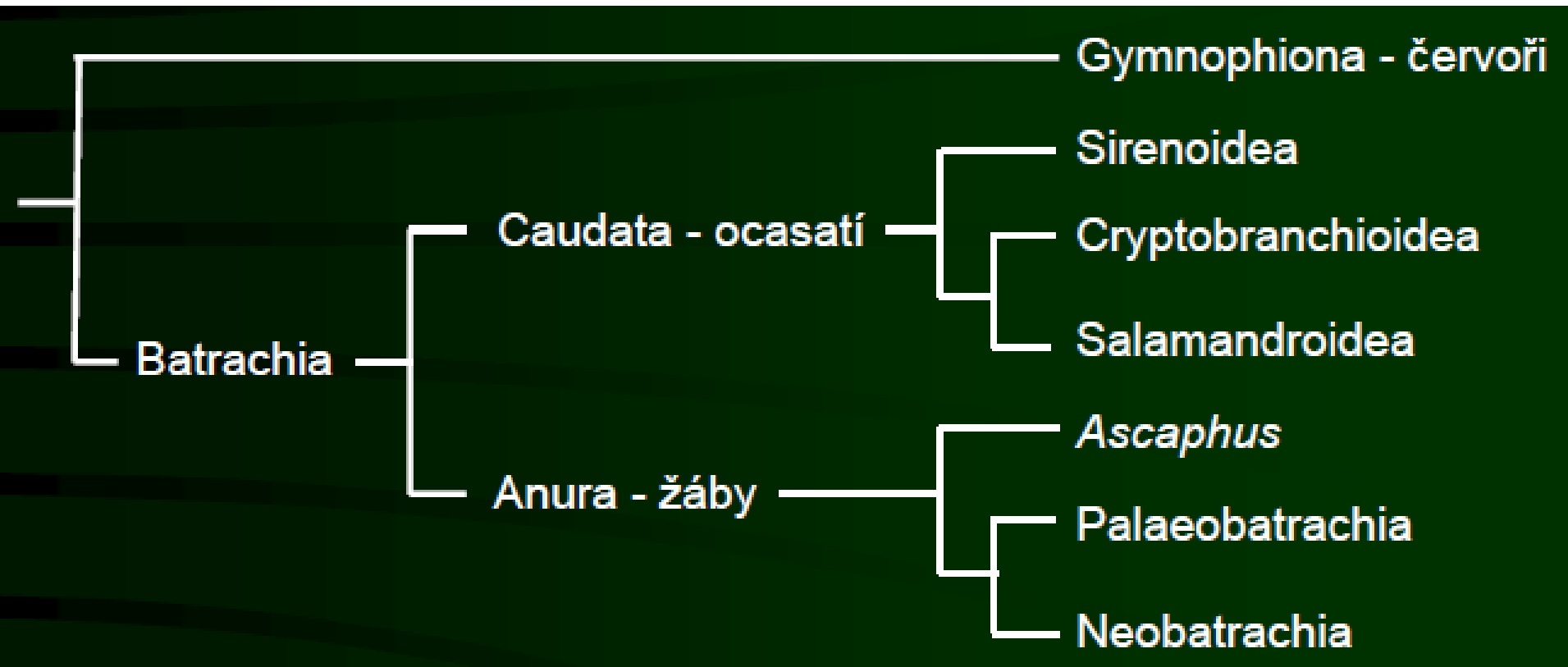

Kůže - dýchání, jedové žlázy protiplísňová a protibakteriální fce

Jiné antipredační mechanismy
Přímá sekrece jedu - ropuchy

- ostnitá žebra (Pleurodeles, Tylotriton),
Aktivní unikání - žáby

Gymnophiona - červoři

(Lat. Amerika, tropická Afrika, Indie)
3 čeledi, 34 rodů

Nemají končetiny, červovitý trup, kroužkování, osifikovaná kompaktní lebka, ve vodě a v půdě, silná dolní čelist, osifikované šupiny, vnitřní oplození, kopulace, ovi i viviparie, mladí mají zuby - vyhrabání se, ukousávání děložní sliznice matky

Gymnophiona (172 spp.)

Rhinatreumatidae (9) – pačervorovití: drobní, JAm, nejprimitivnější (tykadla u očí, ocas), zemní, vodní larvy

Ichthyophiidae (39) – červorovití: do 50 cm, JAs, zemní hnízda, larvy vodní

Uraeotyphlidae (5) – indočervorovití: tykadélka před nozdrou, přímý vývoj ve vejci, J Indie

Scolecormorphidae (6) – afročervorovití: E, W Af, živorodí

Caeciliidae (100) – cecíliovití: J Am, Af, Zanzibar, J Indie, chybí ocas, jen prim. zářezy, ovi – viviparní, až 140 cm

Typhlonectidae (13) – červorovcovití: vodní, J Am, chybí ocas, bez derm. šupin, nevýrazné prim. zářezy, jedové žlázy (antipredační str.)

Červorovec
Typhlonectes natans

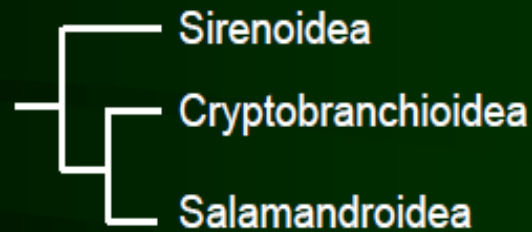
Siphonops
cecílie

Urodela - mloci

(severní polokoule), 8 čeledí

dlouhé tělo s ocasem, pedomorfóza (neotenie)

Sirenoidea = Sirenidae - surýnovití

Cryptobranchioidea = Cryptobranchidae – velemlokovití
Hynobiidae - pamlokovití

Salamandroidea = Amphiumidae – úhoříkovití
Plethodontidae – mločíkovití
Salamandridae – mlokovití
Ambystomatidae – axolotlovití
Proteidae - macarátovití

Hynobiidae (5;31) - pamlokovití (Asie)

Cryptobranchidae (2;2) - velemlokovití
(Jap, Čína, sv. S-Ameriky)

Sirenidae (2;3) - surýnovití (jv. USA)

Amphiumidae (1;3) - úhoříkovití (jv. S-
Ameriky)

Proteidae (2;6)- macarátovití (sv. S-
Ameriky, Slovinsko)

Salamandridae (14;43) - mlokovití
(holarctis)

Ambystomatidae (4;60)- axolotlovití (S-
Amerika, Mexiko)

Plethodontidae (20;168)- mločíkovití
(Amerika, Evropa - Hydromantes)

Pamlokovití, Hynobiidae
pamlok - *Hynobius*

Do 15 cm, 5 prstů na zadní noze, funkční plíce
patrové zuby v políčkách nebo příčných řadách
palearkt
pamlok - *Batrachuperus*

Velemlokovití, Cryptobranchidae
velemlok - *Andrias*, Čína

Jap a Čína, S-Amerika, až 1,8 m
trvale vodní, larvy ztrácejí žábra,
dýchají ústní sliznicí a kůží,
bez víček, vnější oplození,
boční kožní lem, zprohýbaná kůže

velemlok - *Cryptobranchus*

Sirenidae – surýnovití jv. USA

larva

Trvale neoteničtí (pedomorfie), vnější žábra
plochý ocas s lemem, jen přední nohy
bez víček, rohovitě lišty (zobák),
patrové zuby, bahnitě vody chudé na O₂

Amphiumidae - úhoříkovití

JV S-Ameriky, až 1 m, neoteničtí trvale,
ad bez vnějších žaber a s plícemi,
bez jazyka, dva páry drobných končetin,
zuby na čelistech i patrové zuby
vnitřní oplození

úhořík - *Amphiuma*

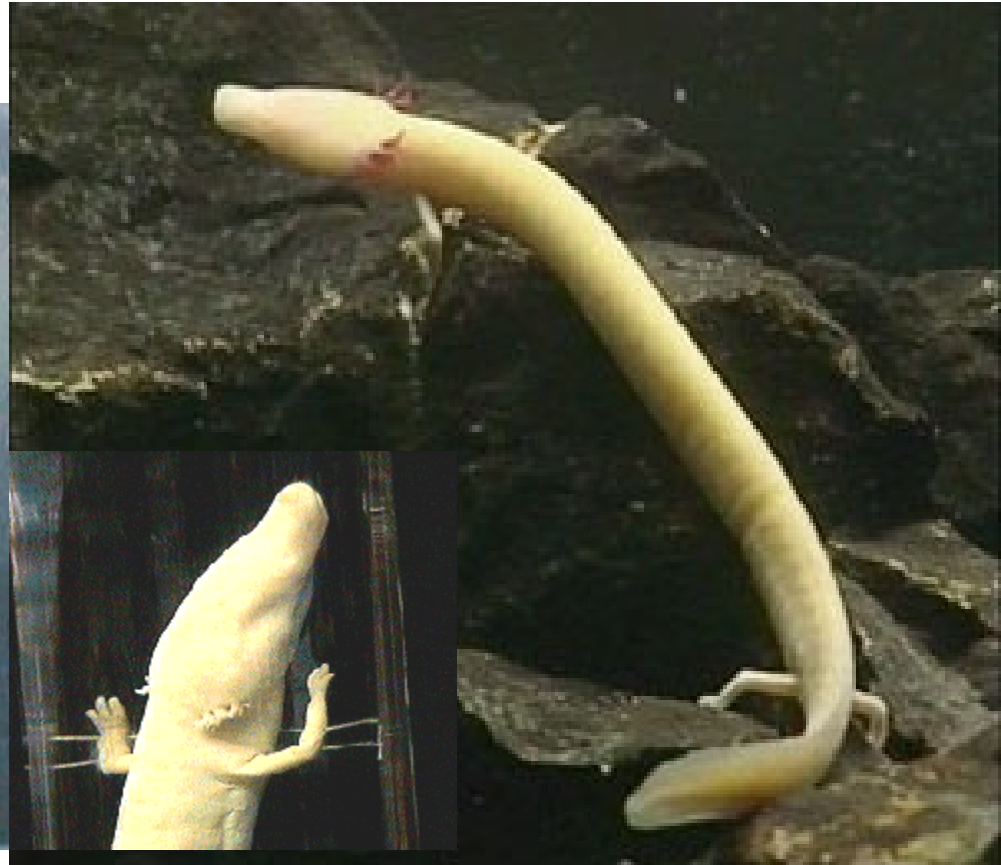
Proteidae - macarátovití

žábronoš - *Necturus*

photo by
Mike Redmer©

macarát jeskynní - *Proteus anguineus*

S-Amerika, Slovinsko, do 50 cm, trvale neoteničtí, vnější žábry, chybí maxila, dobné končetiny, **žábronoši** 4+4 prsty, pigmentovaní, s očima, červené žábry

macarátí, 3+2 prsty, bez očí, troglobiont, Dinárský kras

Ambystomatidae - axolotlovití

USA, Mexiko, až 35 cm, pozemní robustní,
samice rozmnožující se gynogenezí
patrové zuby v příčných řadách
pedomorfóza, larvy se širokou hlavou a 4 páry
žaberních štěrbin

A. mexicanum

larva axolotla - Ambystoma

axolotl - *Ambystoma tigrinum*

Plethodontidae - mločikovití

mločík (*Plethodon*)

mločík (*Hydromantes italicus*)

Amerika, Evropa, kožní dýchání, bez plic, nasolabiální rýha - hledání potravy, partnera vymrštitelný jazyk jako chameleon

Salamandridae - mlokovití

Salamandra

mlok (*Salamandra*)

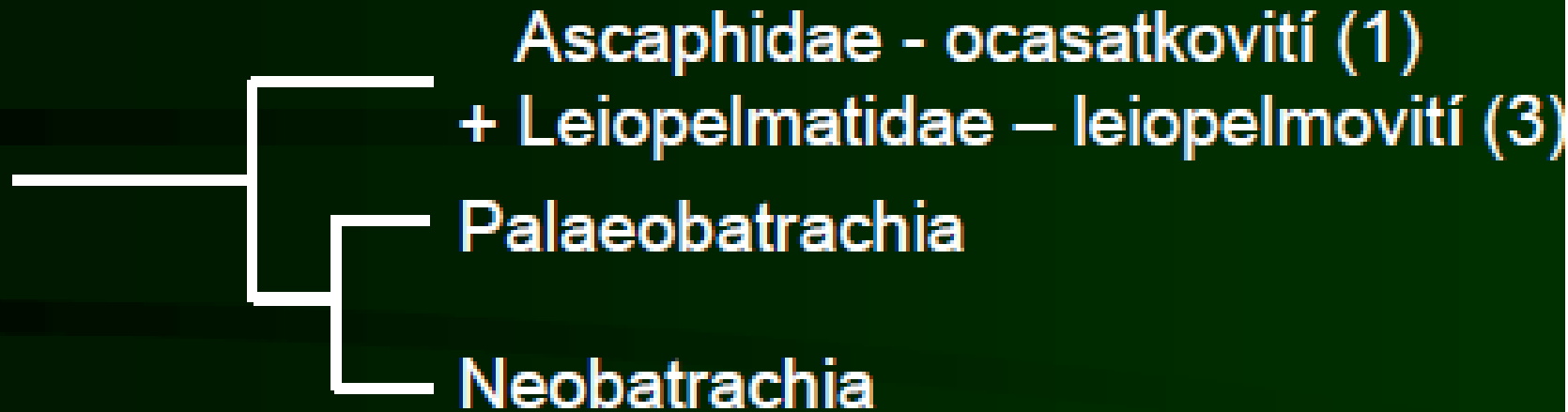
Holoarktický výskyt, ozubené čelisti, plíce, ovo, ovoviviparní, aposematické zbarvení, svatební zbarvení samců

čolek (*Triturus, Ichthyostega*)

Anura

od triasu, 9 volných obratlů + urostyl, prodloužená pánev, ztráta ocasu, dlouhé nohy, skákání, vokalizace, nad 5000 rec. druhů, 22-27 čeledí

Ascaphidae - ocasatkovití (1;1) +Leopelmatidae (1;3) (zap. S-Ameriky, N. Zéland)

Palaeobatrachia

Pipidae (4;16) - pipovití (Afrika, J-Amerika)

Discoglossidae (5;11) - kuňkovití (Eurasie)

Pelobatidae (8;51) - blatnicovití + Pelodytidae (1;2) - blatničkovití (Evropa, Kavkaz)

Neobatrachia

Myobatrachidae (126) paropuchovití, Au, NG

Heleophrynidae (6) jižankovití JAf

Sooglossidae (4) mahénkovití, Seychely

Nasikabatrachidae (1) ?, Indie

Allophrynidae (1) alofrynovití, JAm

Astylosternidae (29) Af

Brachycephalidae (11) ropušenkovití, JAm

Bufonidae (492) ropuchovití, subkosmop.

Rhinodermatidae (2) nosatkovití, JAm

Hemisotidae (9) Af

Hylidae (833) rosničkovití, kosmop

Centrolenidae (143) rosněnkovití, JAm

Leptodactylidae (1288) hvízdalkovití JAm, (NAm)

Arthroleptidae (51) kvikuňkovití, Af

Firmisternia:

Rhacophoridae (290) létavkovití, JAs, Af

Dendrobatidae (254) pralesničkovití, JAm

Ranidae (796) skokanovití EuAs, Af, SE As, NAm, (JAm)

Mantellidae (165) mantelovití, Mdg.

Hyperoliidae (262) rákosníčkovití, JAf, Mdg

Microhylidae (450) parosníčkovití, JAs, JAm, Af

Ascaphidae N.Zeland, USA

Pipidae: *Pipa* J.Amerika

Afrika *Xenopus*

ocasatkovití

pipovití

ocas slouží ke kopulaci, bez kostry, amficoelní obratle

nemají jazyk opistocoelní obratle

dráčky na prstech

Discoglossidae - kuňkovití
Alytes

Bombina

přirostlý jazyk
opistocoelní obrátle
volná rudiment. žebra

Discoglossus

Pelobatidae - blatnicovití, hlavně Asie

Pelobates vychlípitelný jazyk, amficoelní obrátle

Scaphiosus – blatnice
USA

Dendrobatidae - pralesničkovití

Dendrobates, *Phylobates*

Ranidae - skokanovití

Conraua goliath veleskokan goliáší Af

Lithobates catesbeianus s. volský SAM

Foto: K. Rozínek

Rhacophoridae - létavkovití Afrika, Asie
Rhacophorus

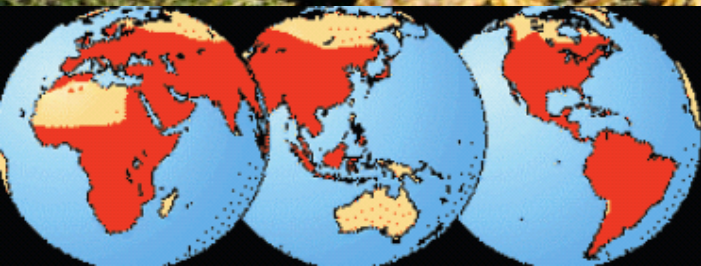

pěnová hnízda na listech nad vodou

Bufonidae - ropuchovití
Bufo marinus r. obrovská

Bufo calamita

Bufo bufo

Bufo viridis

Hylidae - rosníčkovití   parafylie?

Agalychnis - listovnice

Phyllomedusa - listovnice

Afrika, Austrálie, J. Amerika

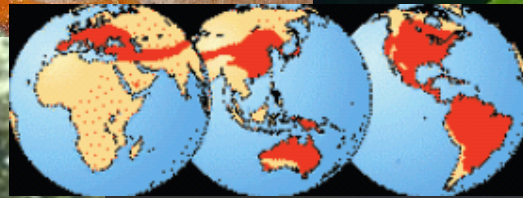

photo by MA Donnelly

Hylidae:
Hyla - rosnička

Parosničkovití (*Microhylidae*)
Parosnička indická (*Kaloula pulchra*)

Hyla arborea - r. zelená

Leptodactylidae - hvízdalkovití

Cyclorana - hvízdalka

Rheobatrachus silus - hvízdalka žaludková

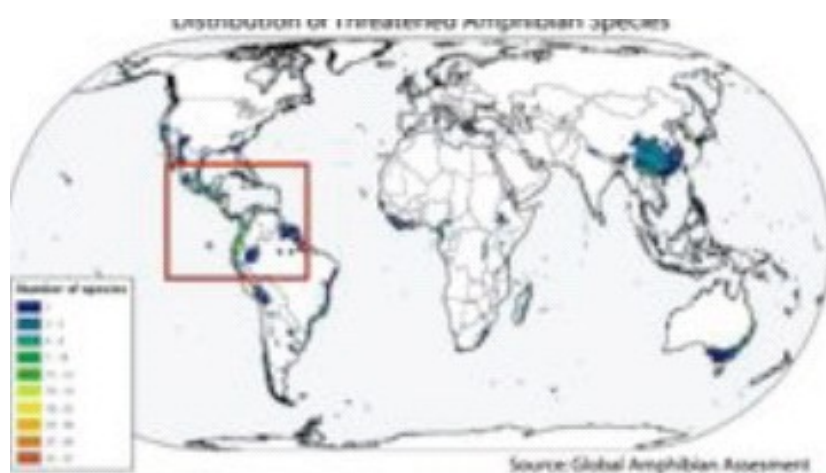

Is it extinct?
MANY experts think the wonder frog, *Rheobatrachus silus*, is now extinct. It is known from only one stream, in the Kondalilla National Park, between Morville and Napier in Queensland, Australia.
In the mid-1970s, more than 100 of the frogs could be seen in one night. Now they are not seen at all. In fact, the last recorded sighting was in December 1979.
Some frog-lovers are hopeful that *Rheobatrachus* will be found again. It is Australia's only truly aquatic frog — spending most of its time on the stream bed or hiding under the countless submerged rocks and boulders in Kondalilla's rainforest stream.

J a Stř. Amerika *Ceratophrys* - rohatka

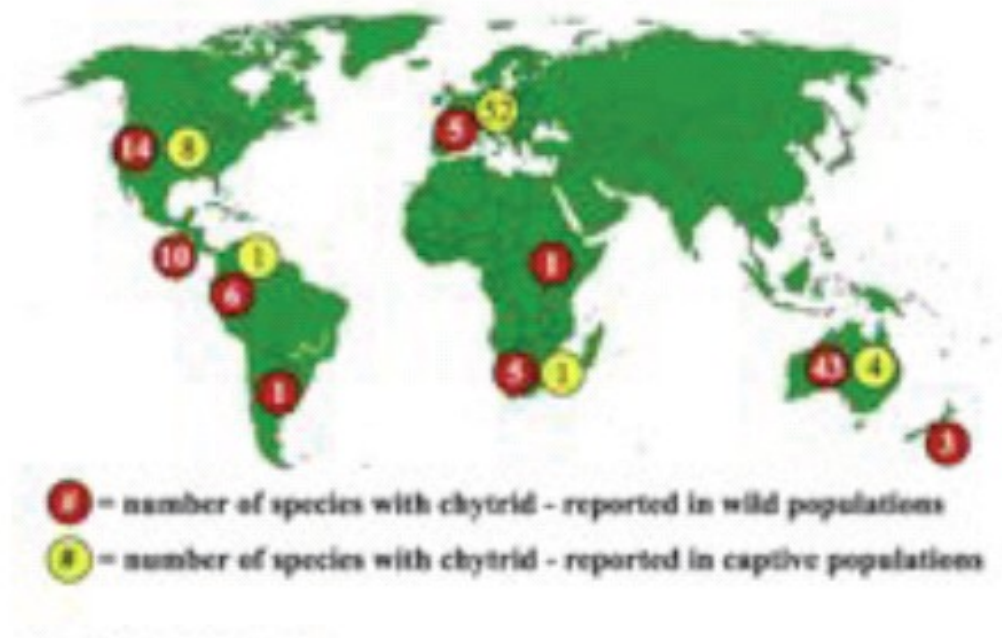

ed dark photo

Global Distribution of Chytrid fungus

- Současné změny ve fauně obojživelníků
- Masové vymírání žab – chytridiomycety
- Záchranné programy

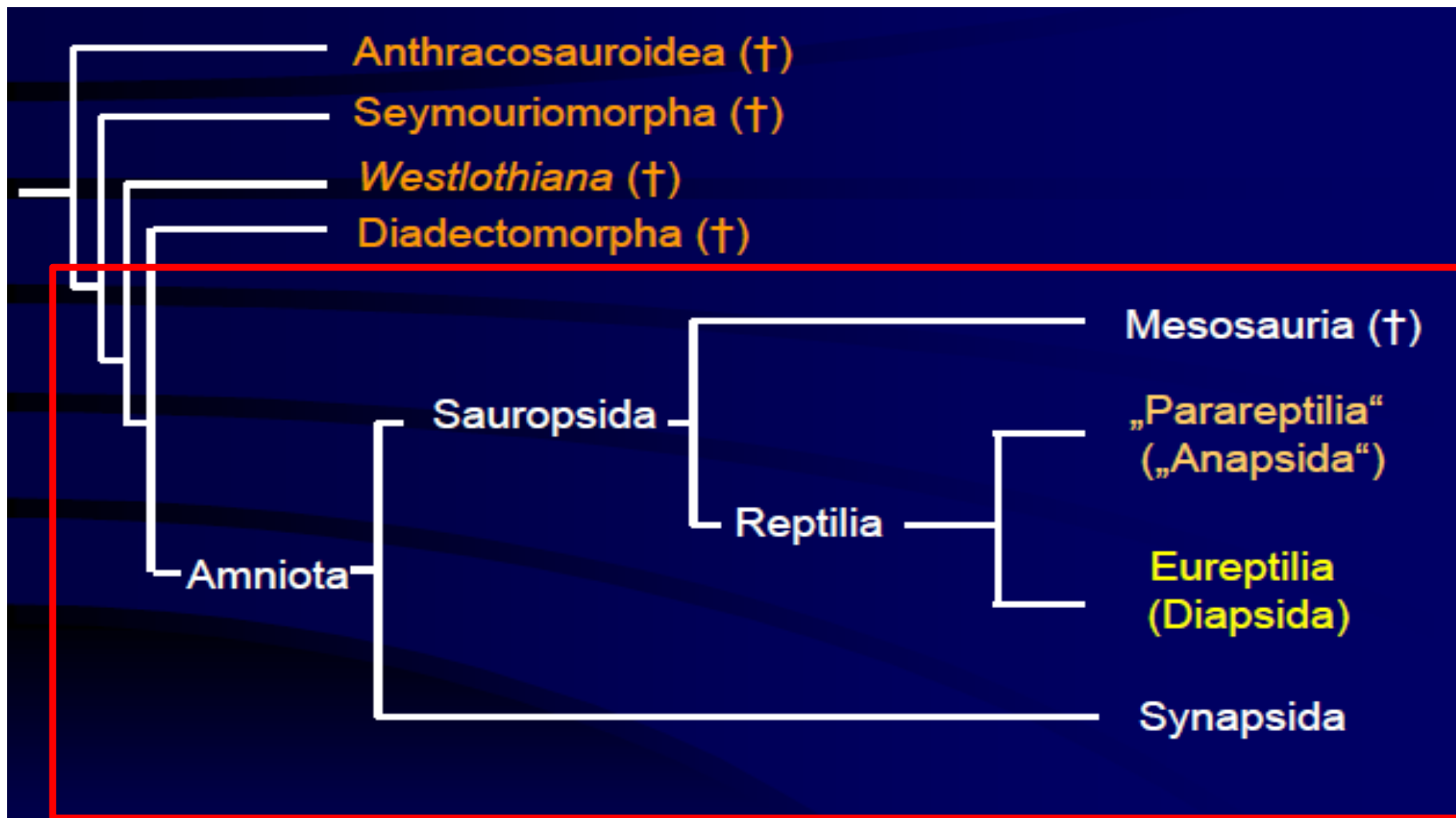

Amniota

- každý obratel z 1 intercentra a 2 pleurocenter
- postupné potlačení intercentra a rozvoj pleurocenter až do jejich spojení (vs Lissamphibia) – monospondylní obratel
→ tj. jediné pleurocentrum)
- stabilizovaný počet článků prstů (2, 3, 4, 5, 4) !

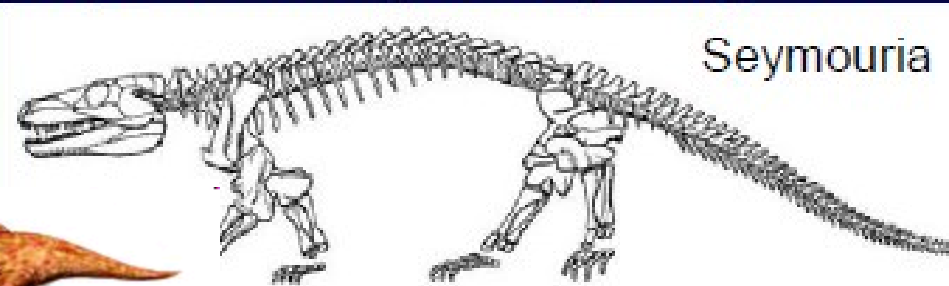
Anthracosauroidea: karbonské nálezy ve vrstvách antracitu, vodní i terestričtí

Anthracosaurus

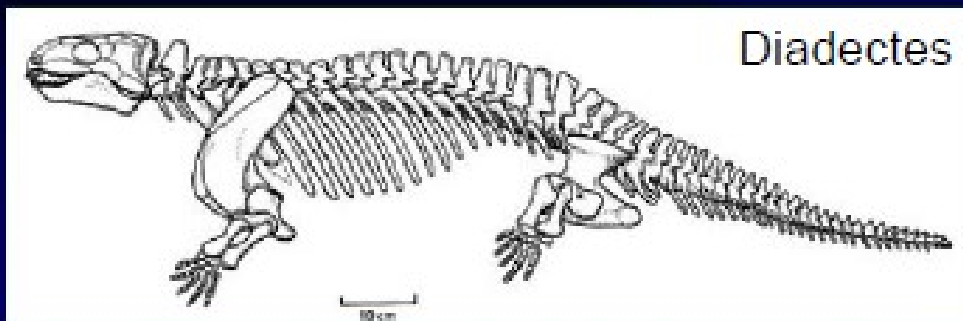

Seymouriomorpha: Seymour (Texas), terestričtí, 1 m, atlas+axis, monokondylní lebka, končetiny pod trupem, larva s proudovým orgánem

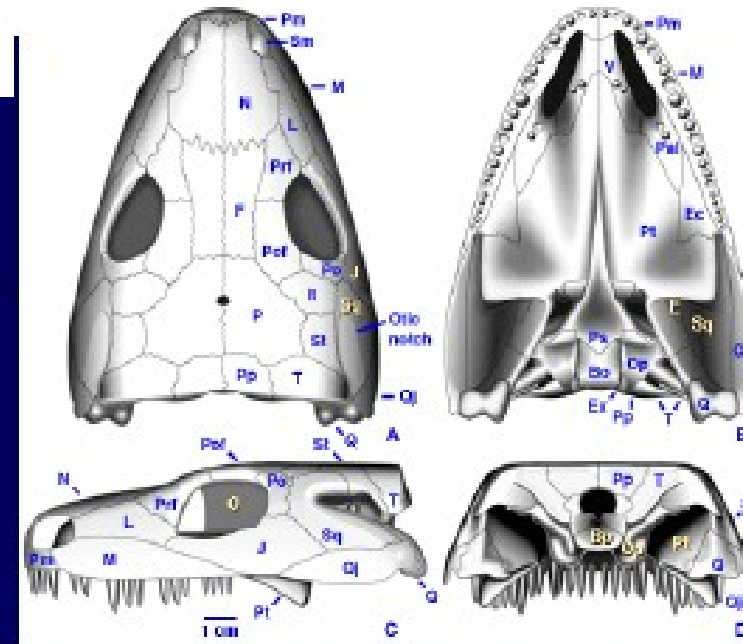

Seymouria

Diadectomorpha: karbon-perm, 3m, terestričtí, zuby - býložravost

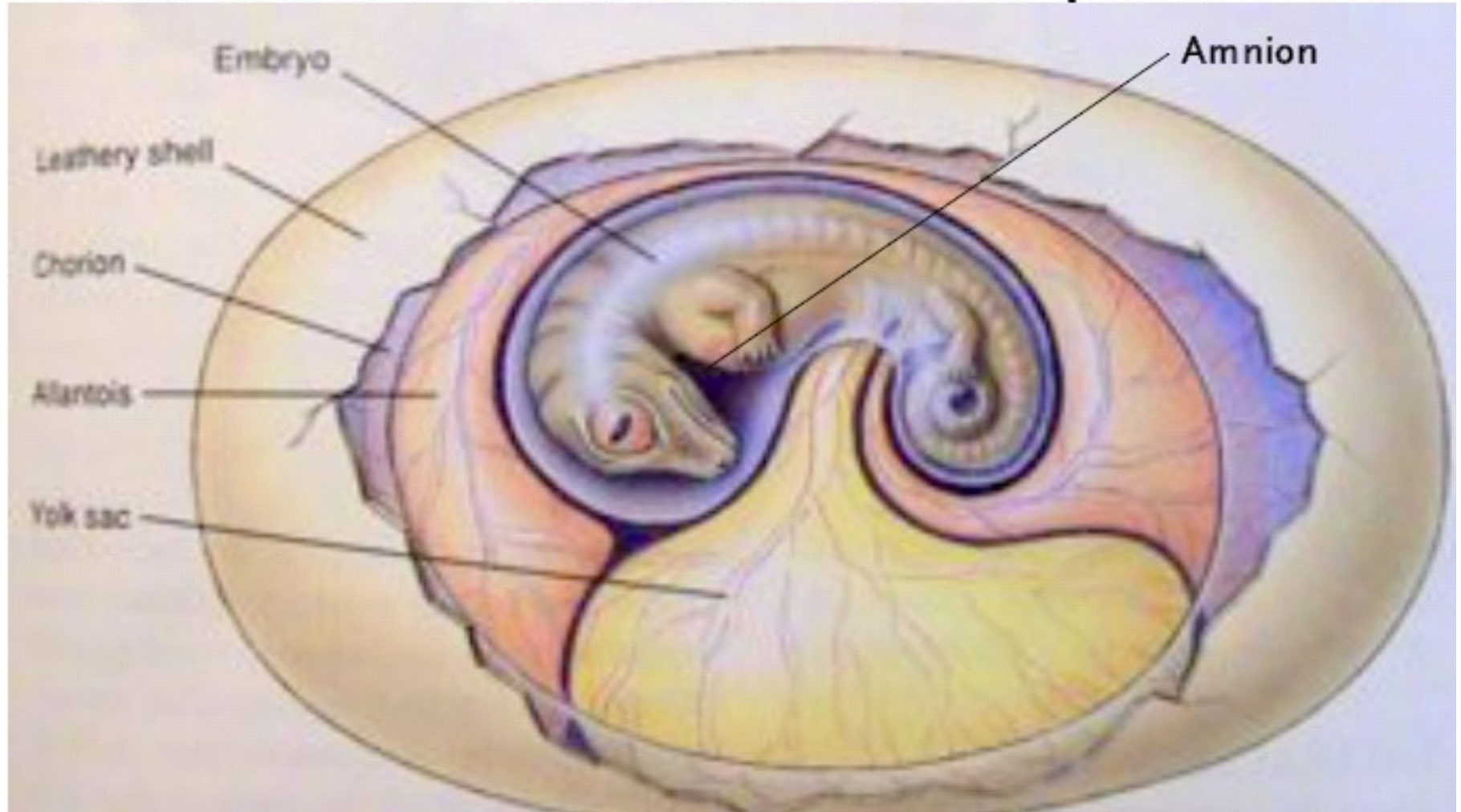

Diadectes

savci+ptáci+plazi =

**Amniota: Záródečné obaly -
rozmnožování mimo vodní prostředí**

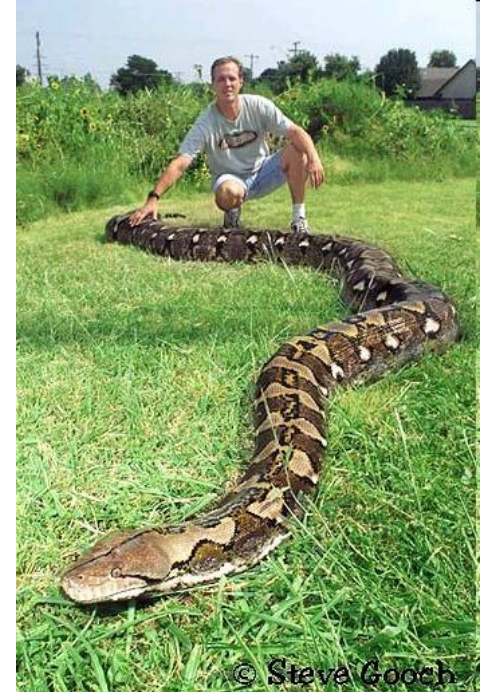

Amniota - synapomorfie

- **polylecitální a telolecitální terestrické vejce s pevným obalem (skořápka)**, extraembryonální obaly – amnion, serosa (chorion), allantois–evidence až ve spodním permu
- **rozdělení srdeční komory**
- **vnitřní oplození** (kopulace –nepárový pářicí orgán samců), přímý vývoj
- **keratinizace epidermu** –rohovinné útvary (šupiny), drápy na prstech
- regionalizace páteře -krční páteř (atlas, axis)
- **monokondylní lebka**, spánkové jámy (více místa, rozvoj žvýkacího aparátu –porcování potravy), rozvoj sekundárního patra (posun choan, ductus nasopharyngeus – oddělení dýchacích cest od trávicích)
- redukce patrových zubů, krycích kostí dolní čelisti, septum horizontale
- třetí víčko –mžurka
- nesegmentovaná ledvina typu **metanefros**

Od pozdního karbonu (350 mil let), divergence (Kanada)
pozdní perm, krize, 80% amniot vymřelo
konec triasu, masová extinkce, nástup dinosaurů
konec křídly, masová extinkce dinosaurů

Rozmanitý tvar těla:
ryboještěři
ptakoještěři
bipední
kvadrupední ještěři
hadi

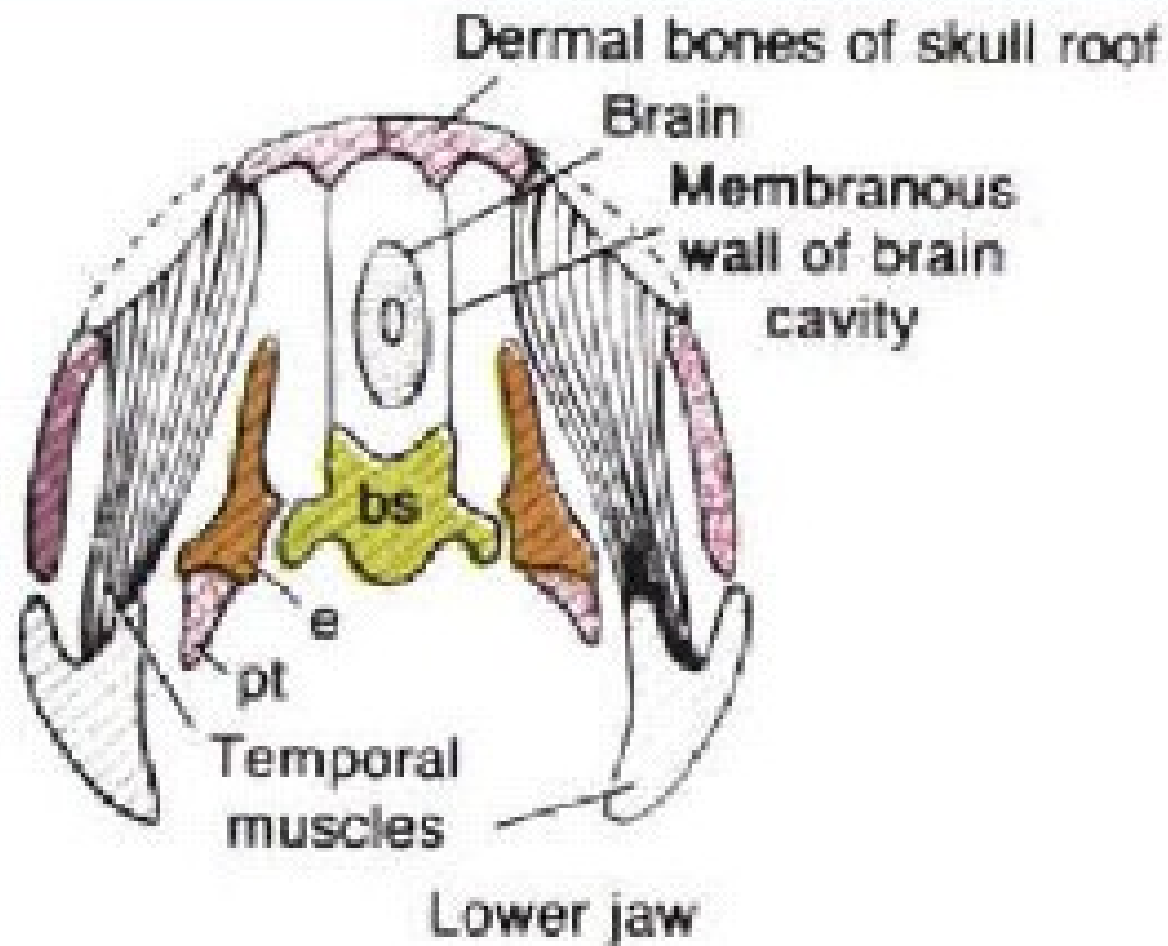

více než 8000 recentních druhů

Chameleonek nejmenší - *Brookesia minima* (3cm),

krokodýl mořský (*Crocodylus porosus*) (9m)
krajta mřížkovaná (*Python reticulatus*) (10m)
anakonda velká (10m)
Seismosaurus (40m, 55t)

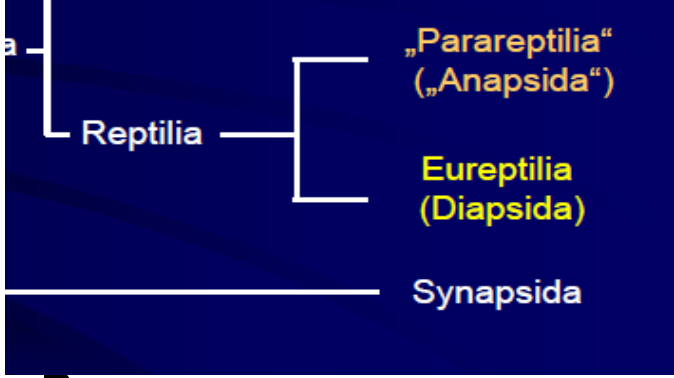

The openings, or *temporal fenestrae*, allow the temporal muscles to attach obliquely to the skull, as seen here in this diagram of an early synapsid.

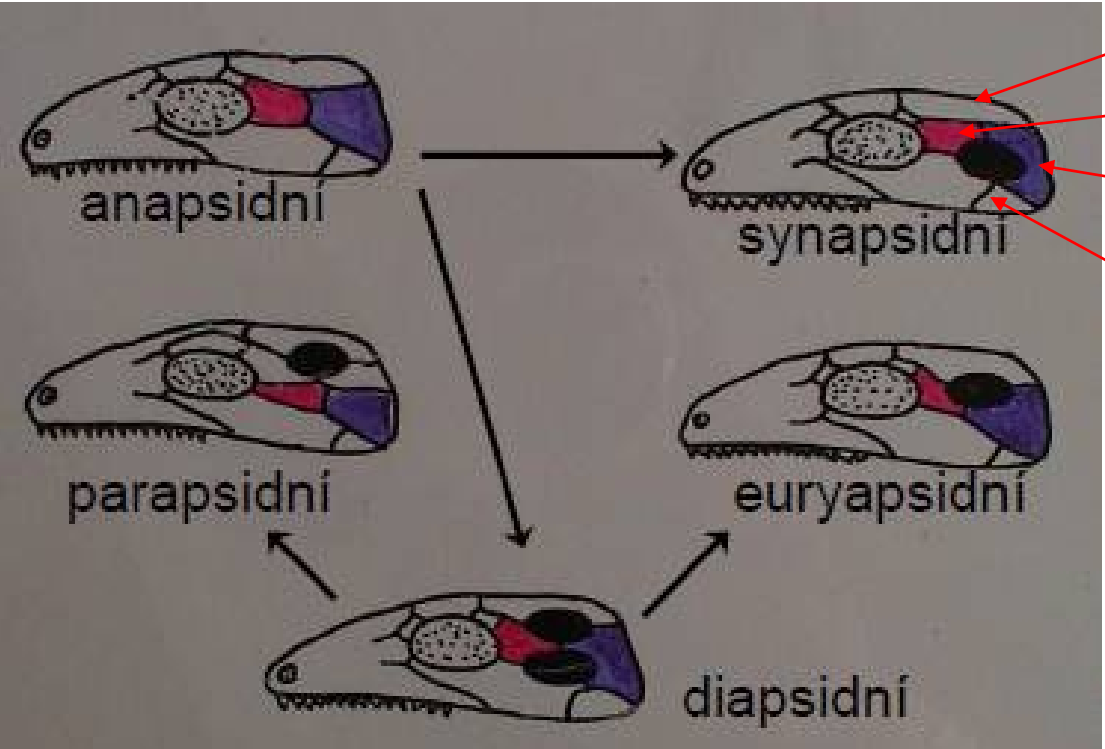
vznik spánkových jam a jařmových oblouků, systém!

- anapsidní (Anapsida)
- synapsidní (Synapsida)
- diapsidní (Diapsida)

- anapsidní – bez jam i oblouků, želvy
- synapsidní – spodní jáma, spodní jařmový oblouk
- diapsidní – 2 páry spánk. jam, horní jařmový oblouk
- parapsidní – horní jámy velmi vysoko (u postfrontale, parietale, supratemporale)
- euryapsidní – horní spánkové jámy níže, u postorbitale, squamosum

nezávislý vznik

- parietale
- postorbitale
- squamosum
- quadratojugale

Modifikace diapsidní lebky:

parapsidní (Ichthyosauria)

euryapsidní (Sauropterygia)

ještěři - jen horní oblouk

hadi - bez oblouků

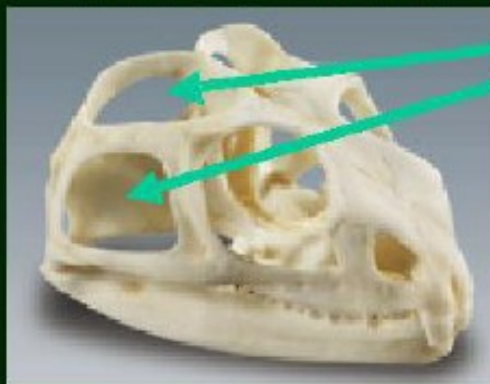
želvy (-mořské) - jen dolní oblouk

kareta

anapsidní

New Zealand tuatara

haterie

odchyly diapsidní

Temporal fenestrae

leguán

Iguana

aligátor

diapsidní

krokodýl

gaviál

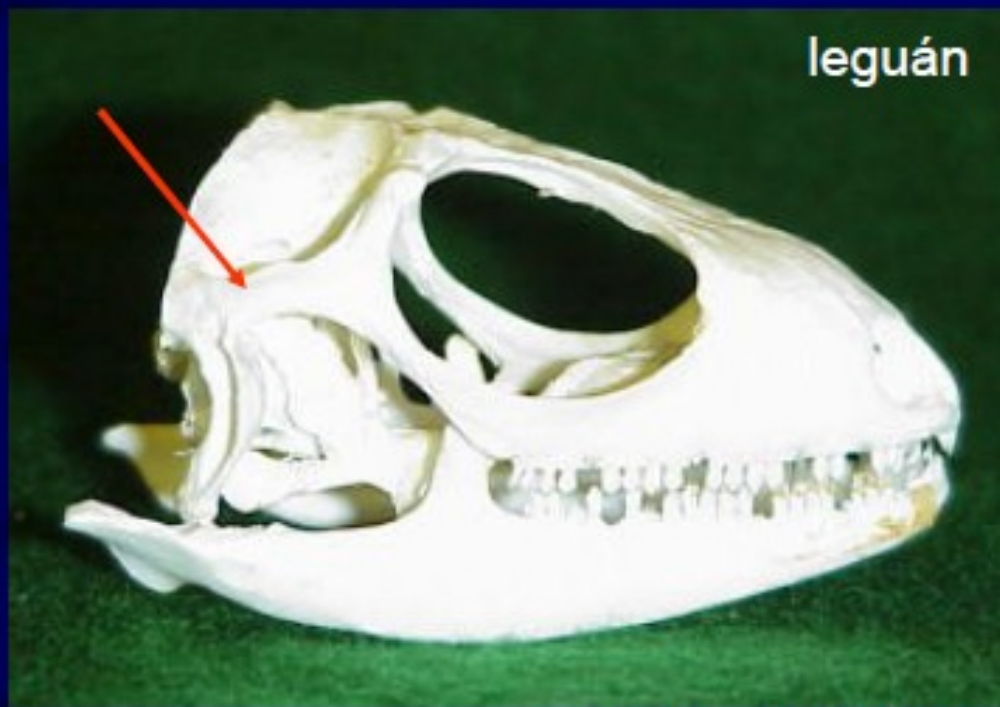

modifikovaná diapsidní

želva sloní

krajta

leguán

jen horní oblouk

jen dolní oblouk

bez oblouků

Amniota

- **Synapsida**

- Synapsidní lebka
- Nepárový penis
- Alveolární plíce
- thecodontie, caninisace

- **Sauropsida**

- Anapsidní lebka či jiný typ fenestrace
- lebka tropibasická, monokondylní, většinou kinetická
- obratle většinou procélní
- Párový hemipenis (plesiomorfie?) – ne Archosauria
- Specialisovaný keratin (alfa, beta): šupiny s tvrdým povrchem (alfa – keratin)

SYNAPSIDA

první velká diversifikace v rámci Amniota (již karbon-perm, do počátku druhohor dominantní skupina pozemních obratlovců), v průběhu druhohor postupný vývoj savčí organizace: od jury dominantní složkou: **savci**

Sauropsida - znaky

- **redukce metamerně členěné svaloviny trupu**, rozvoj svalů zpevňující páteř a svaly břišního lisu
- **poprvé dýchací mezižební svaly, plazivý pohyb u hadů**
- svaly končetin jednotné pro všechny Amniota
- hlavním ústředím NS **koncový mozek**, rozvoj striata, neopalium se zakládá vpředu nad čichovými laloky, rozvoj mozečku, zrak = dominantní, srůst víček u hadů (průhledná)
- **Jacobsonův (vomeronazální) orgán** – dutina izolována od dutiny nosní a párový vývod ústí do dutiny ústní.
- termoreceptory v párových jamkách na hlavě – hadi (chřestýš až 0, 003 °C teplotní rozdíl)
- lagena vnitřního ucha (větší) – bazální papila, stř. ucho – **jediná sluchová kůstka collumela**
- želvy – rohovitě pokrytí čelistí, jinak **zuby** polyfiodontní (zmenšen počet generací), zuby na čelisti i na patře (palatina, vomer, pterygoidy), homodontní (tendence k rozrůznění – hadi, krokodýli), akrodontní (shora), pleurodontní (z boku), thekodontní – alveolární (v jamkách)
- jedové žlázy (původně retní slinné žlázy)
- **protahování těla** – redukce levé plíce (hadi), alveolární (krokodýl a želva)
- **oddělení ox. a red. krve, neúpl. mezikomor. přepážka** – krokodýli-foramen Panizzae, žilný splav jen želvy, srdeční násadec jen hatérie, ze srdce 3 tepny

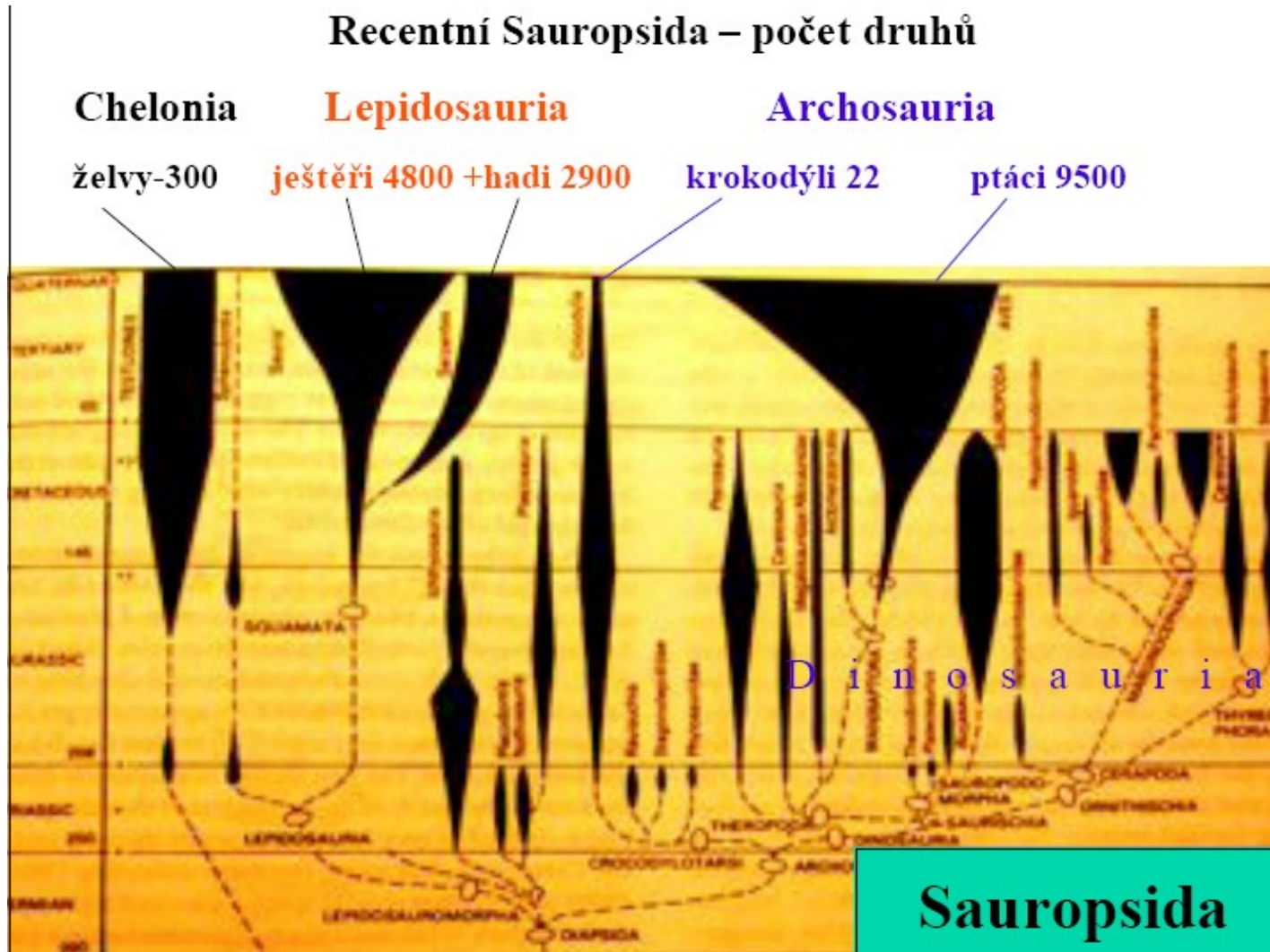
Párové gonády, u protáhlých forem (hadi) za sebou

samci - chánovody (Wolfova chodba), nadvarle

kopulační orgán - krokodýl, želva - nepárový penis

šupinatí - rozeklaný hemipenis

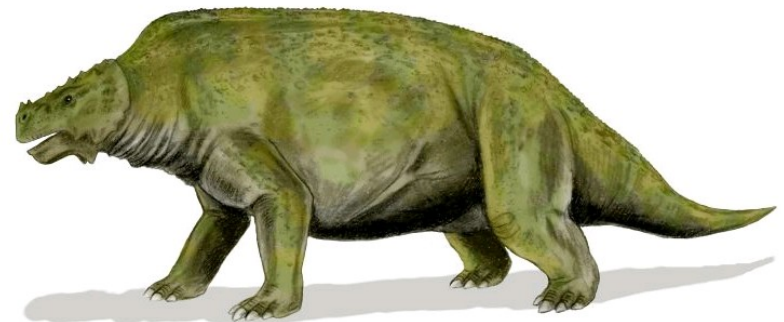
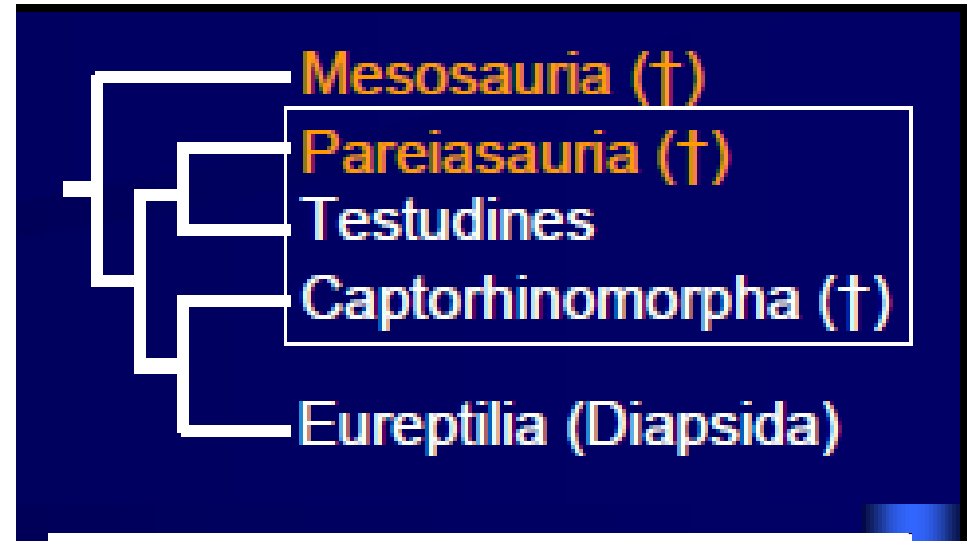
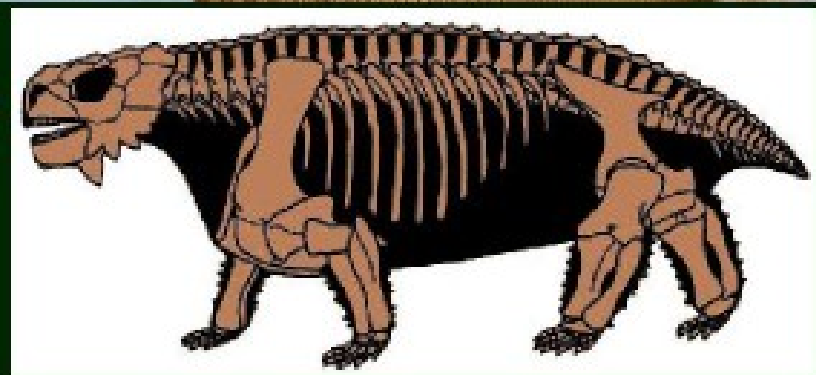
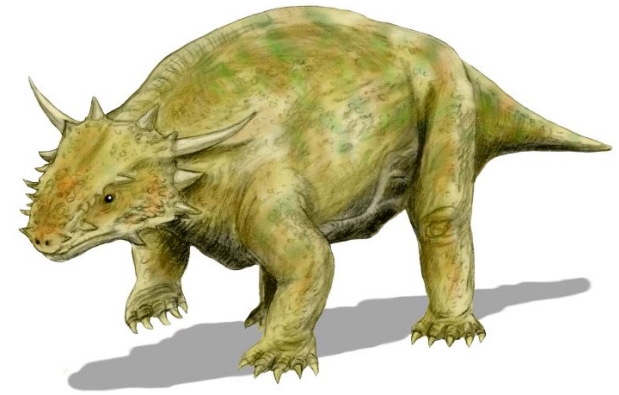
samice - vejcovody (Müllerova chodba), střední a dolní část - tvorba vaječných obalů (papírová blána, zvánělá skořápka), u živorodých je dolní část děloha

Sauropsida

Parareptilia (Anapsida) - praplazi

Pareiasauria - napřímení končetin, 3 m dlouzí
nemotorní býložravci (všežravci?), perm J Afrika, Evropa

Testudines (Chelonia)

fylogenetické postavení je nejasné, příslušnost k anapsidům zpochybňována, anapsidní lebka vznikla druhotně? Molekulární znaky vedou k diapsidům Archosauromorpha nebo Lepidosauria

Plesiomorfie: anapsidní lebka, absence Jacobsonova orgánu, nepárový erektilní penis, kladení vajec

Autapomorfie:

Krunýř: carapax + plastron, rohovitě a kostěné štítky, + 10 obratlů, hrudní a břišní žebra, část pásem končetin, chybí sternum.

Řada znaků na lebce.

Pásmo končetin pod žebry

Alveolární plíce + ústní sliznice a anální vaky s respiračním epitelem (kyslík z vody, vodní želvy) - mořské - 90 minut pod vodou, sladkovodní i hibernace pod vodou

Cryptodira – skrytohrdlí hlava esovitě dozadu

Chelydridae - kajmankovití

Emydidae - emydovití

Testudinidae - želvovití

Cheloniidae - karetovití

Dermochelydidae - kožatkovití

Trionychidae - kožnatkovití

Dermatoemydidae - dlouhohlávkovití

Kinosternidae - klapavkovití

Carettochelyidae - karetkovití

Pleurodira – skrytohlaví hlava do boku

Pelomedusidae - terekovití

Chelidae - matamatovití

kladka adduk.mandib: pterygoid

squamosum

Pleurodira

Cryptodira

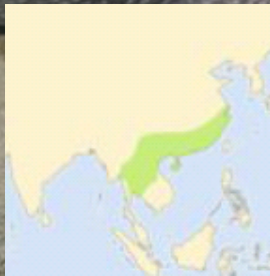
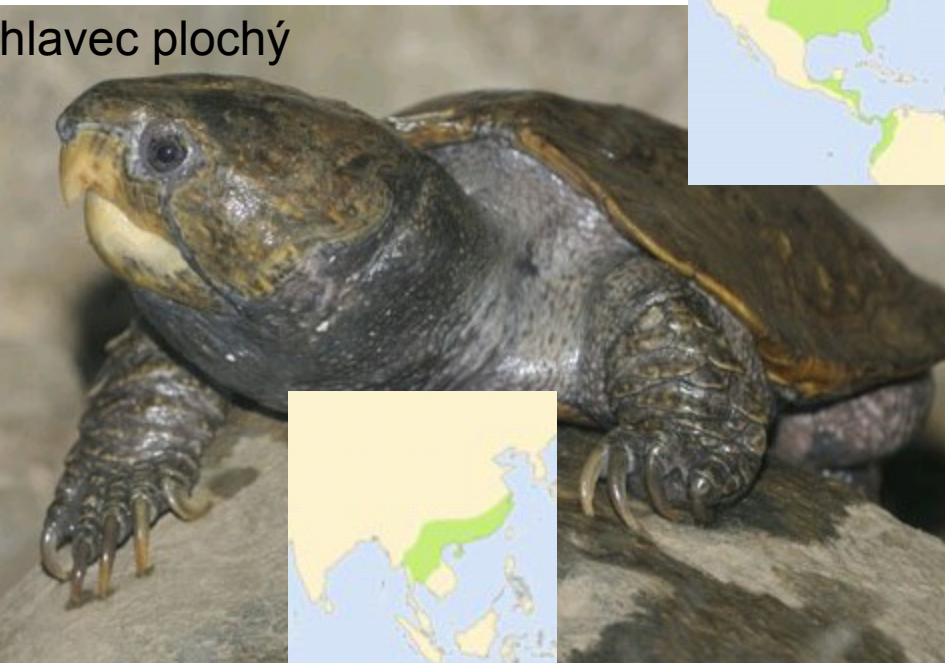
Chelydridae - kajmankovití

sladkovodní, S Amerika, redukovaný plastron

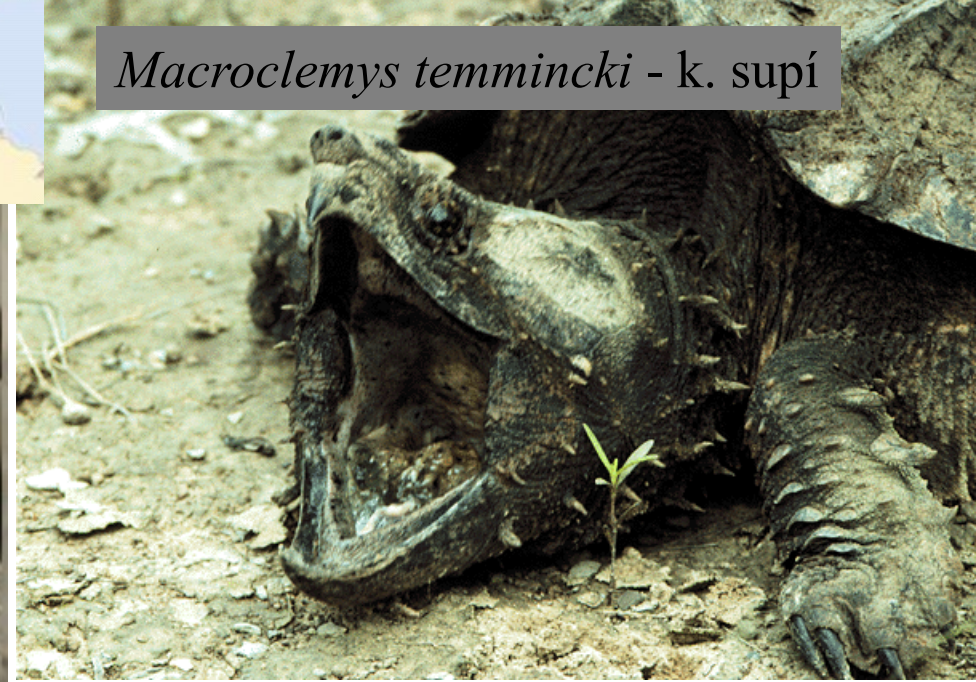
Chelydra serpentina - kajmanka dravá

hlavec plochý

Macrolemys temminckii - k. supí

Emydidae – emydovití, málo klenutý karapax

Testudinidae – želvovití suchozemské, býložravé, klenutý karapax

Chelonoidis nigra - ž. sloní
(*Geochelone elephantopus*)

(*Geochelone gigantea*)
- ž. obrovská
Seychelly – atol
Aldabra, 150 000

Testudo graeca
T. hermanni
T. horsfieldii

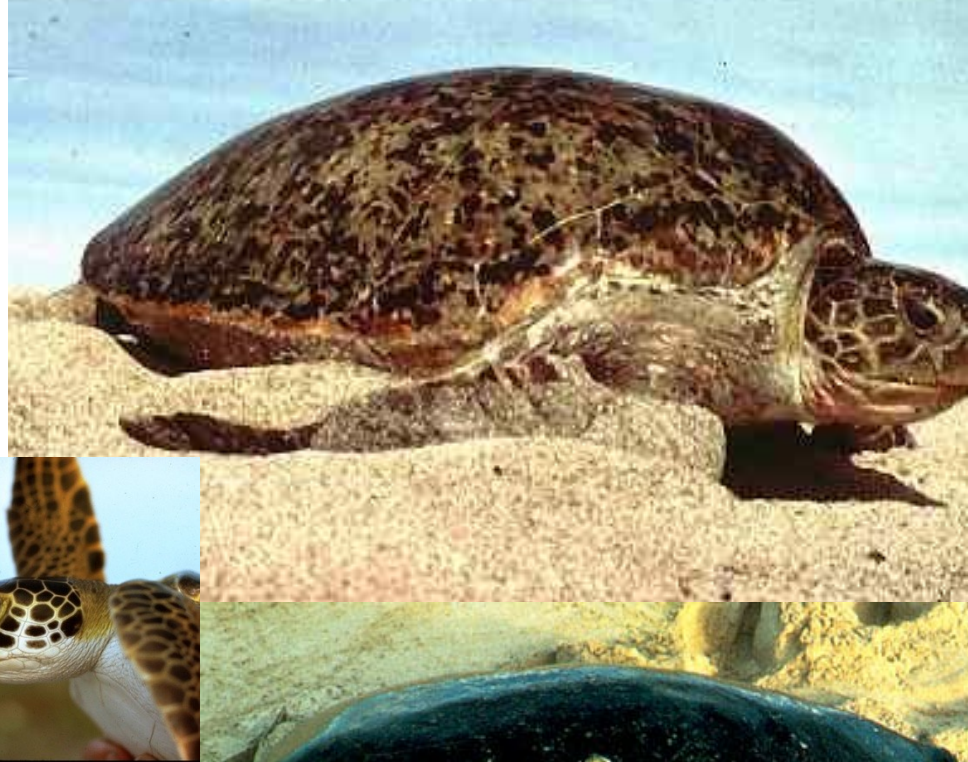
Cheloniidae – karetovití
mořské, nízký karapax

Caretta caretta - kareta obecná

© Roberto Sozzani

Chelonia mydas - kareta obrovská

Cheloniidae – karetovití

Eretmochelys imbricata - kareta pravá
(80 cm)

Dermodochelyidae – kožatkovití (1)

mořské, chybí rohovinný krunýř, i kostěný je redukován na malé destičky překryté kůží, veslovité nohy

Jediný endotermní plaz

Dermodochelys coriacea-kožatka velká, 2 m, 600 kg

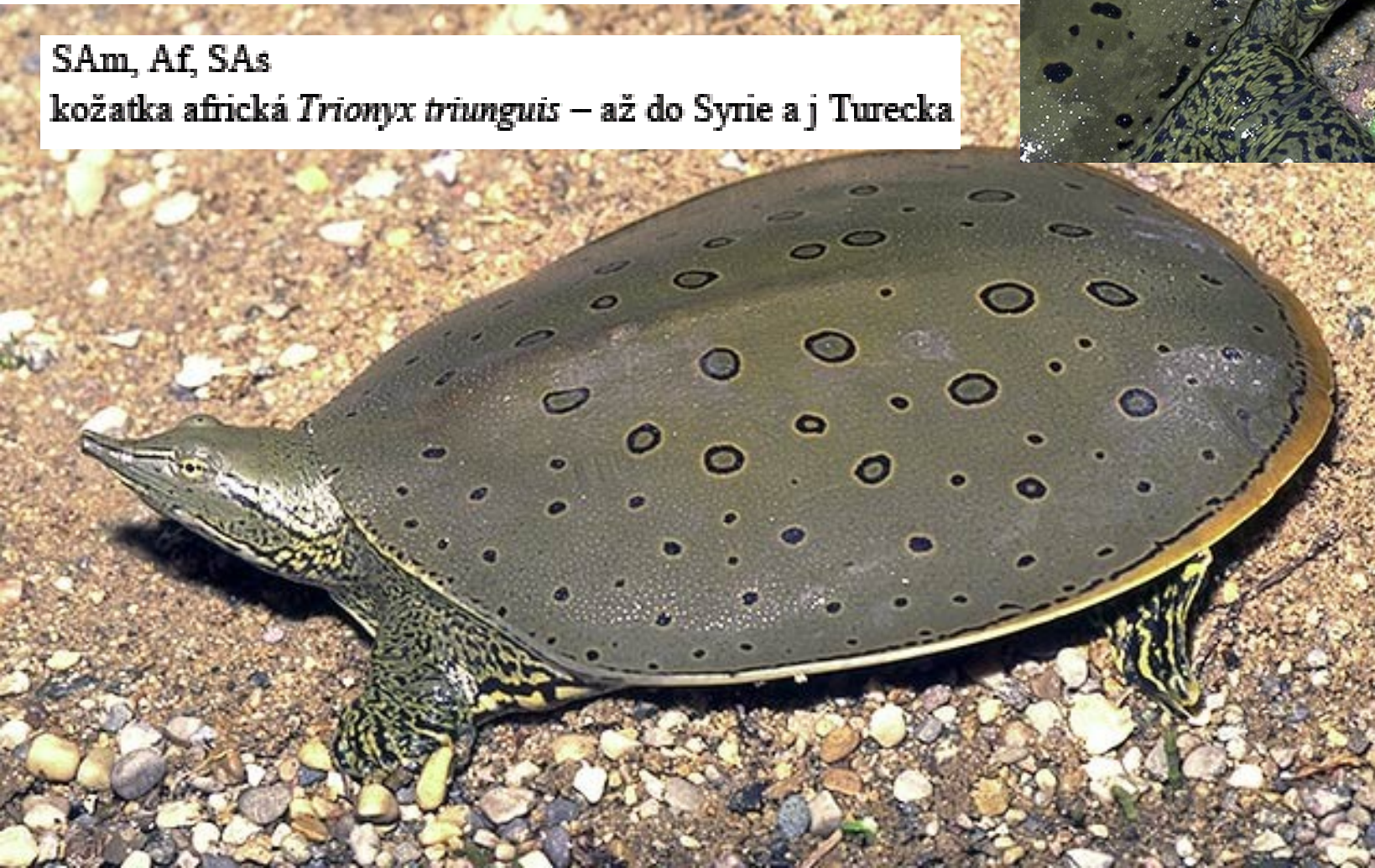

Trionychidae - kožnatkovití

30 druhů, chobotovitý rypec, redukce rohovinového i kostěného krunýře
volné spojení karapaxu a plastronu

SAm, Af, SAs

kožatka africká *Trionyx triunguis* – až do Syrie a j Turecka

Chelidae - matamatovití

prodloužené rostrum, výrůstky

sladkovodní, dlouhý krk, N. Guinea, Austrálie, J.Amerika

Chelus fimbriatus - matamata třásnitá

Diapsida

Diapsida

Ichthyosauria

druhohorní, moře, pánev není připojena k páteři
(jako u ryb)

poslední obratle dolů do dolního ocasního laloku

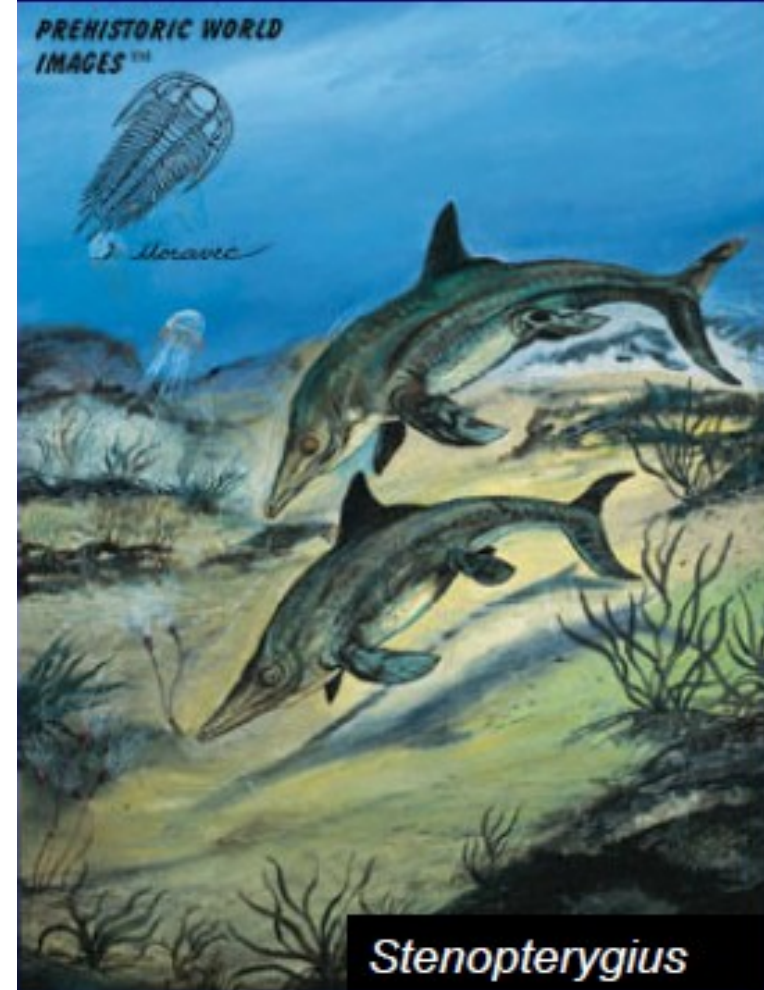
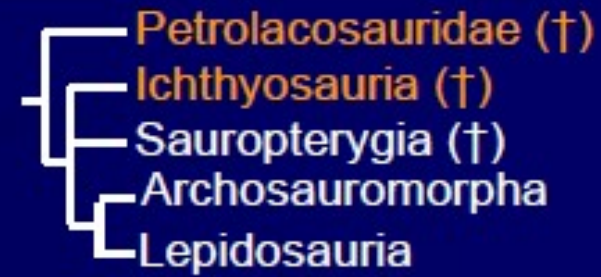
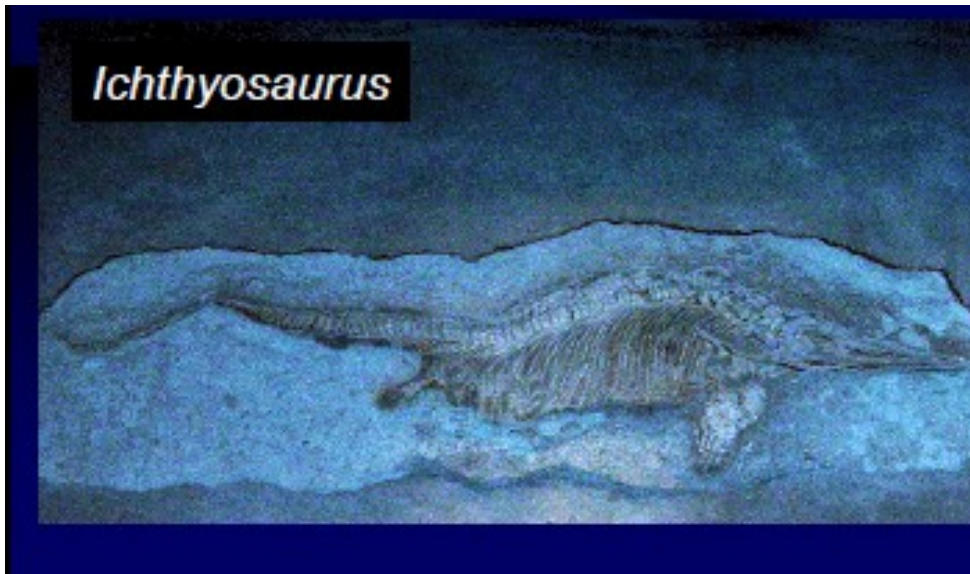
konvergence s delfíny

homodontní zuby (200)

velké oči, rychlí lovci (3m)

parapsidní lebka

hyperfalangie

Sauropterygia

euryapsidní lebka

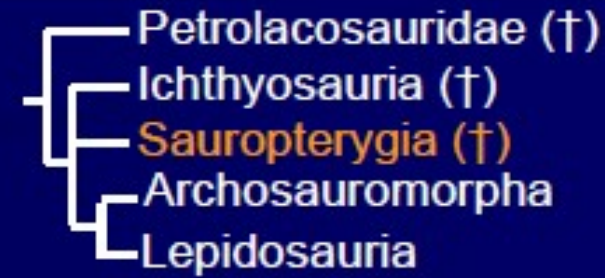
stejně prodloužené končetiny - ploutve

hyperfalangie

malá hlava a dlouhý krk

dlouhé špičaté zuby - rybožraví, mořští, až 18 m

lysé ploché tělo

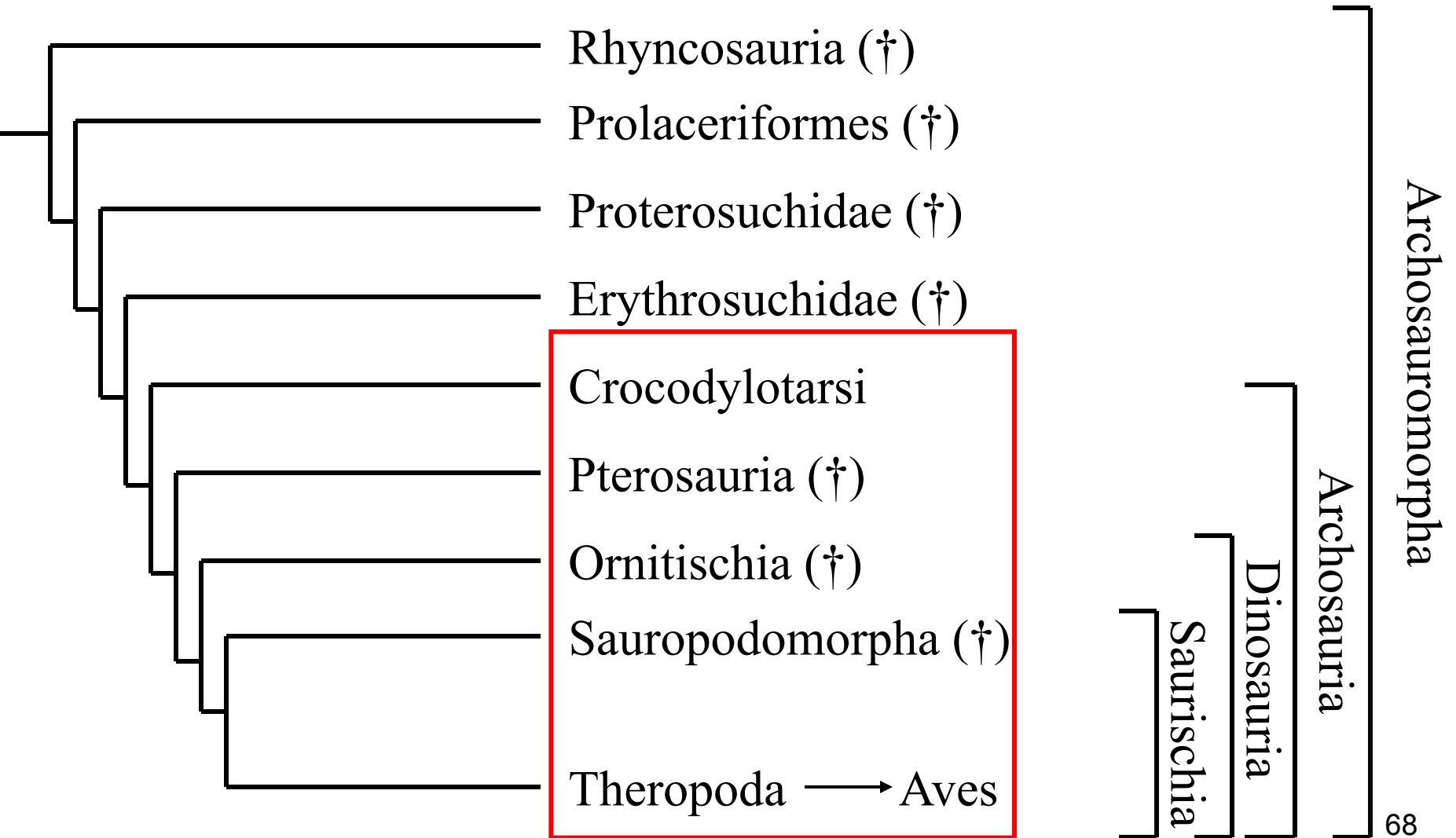

PREHISTORIC WORLD
IMAGES™

Plesiosaurus

Archosauromorpha - silnější zadní končetiny, tendence k bipedii, prodloužení bérců a ostatních částí zadní končetiny, změna pozice bérců a předloktí - nohy směřují dopředu, silný ocas k vyvažování při bipedii, mnoho vymřelých skupin, alveolární zuby - thecodontní

Archosauromorpha

Archosauria

Crocodylotarsi - Crocodylia

- adaptace k životu a potápění ve sladké vodě a k predaci: oči a nozdry nahoře, patrová řasa, kýlnatý ocas, vpřed 5 a vzadu 4 prsty, na zadních nohou plovací blány, prodloužené čelisti s náznakem heterodontního chrupu, zuby kuželovité, záklopy choan a ušních otvorů
- rychlý běh na souši, u štíhlých druhů i skoky, jinak pomalá chůze na vztyčených nohách
- blanitá bránice, alveolární plíce, i břišní žebra, **4-dílné srdce s foramen Panizzae v mezikomorové přepážce**, nepřekrývající se šupiny, na břicho kostěné osteodermy (gastralia), nepárový penis, oviparie, rodičovská péče
- 3 čeledi, 22 druhů

Crocodylia

Crocodylidae (13, *Crocodylus*)
vidět je 4. zub na dolní čelisti
při zavřené tlamě, špičatá hlava

krokodýl

Alligatoridae (8, *Alligator*, *Caiman*)
velký 4. zub v dolní čelisti zapadá
do jamky v horní čelisti, ale překryto
horní čelisti, zaoblená hlava
Amerika, Čína

aligátor

Gavialidae (4, *Gavialis*, *Tomistoma*)
dlouhé úzké čelisti, přední zuby
vykloněné

gaviál

Archosauria

Ornithodira

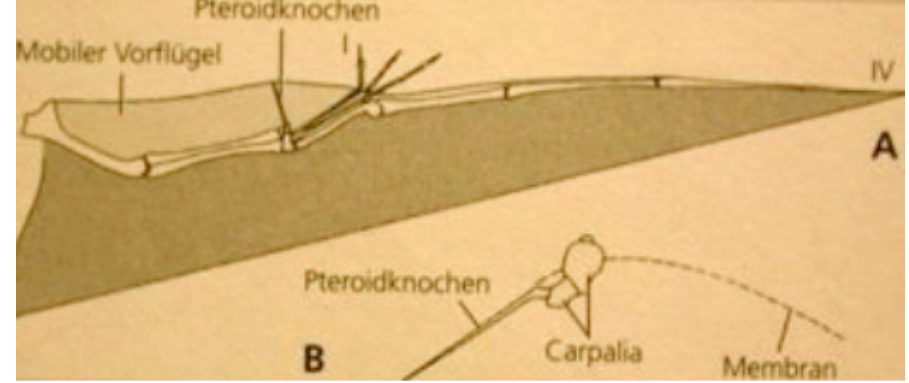
mezotarzální kotníkový kloub

mezi distální a proximální řadou tarzálií

Pterosauria - ptakoještěři

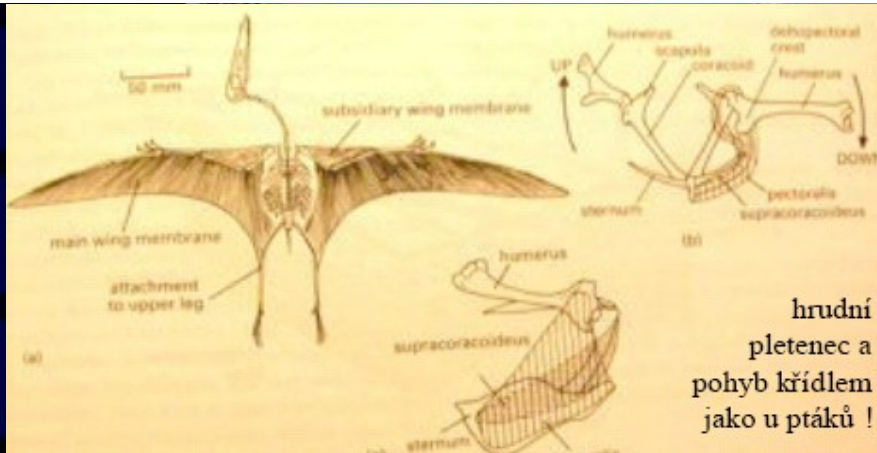
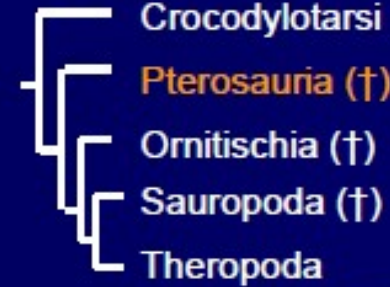
prodloužený 4. prst

pobřeží, ryby, hmyz, plankton, malí, srst?
endotermní

Pterosauria:

úprava křídla: specialisace karpální oblasti – os pteroidium (a mobilní propatagium), prodloužené metacarpy a 4.prst,

Rhamphorhynchus

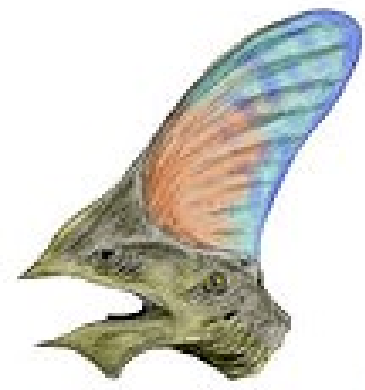

Pterodactyloidea:

Dsungaripterus

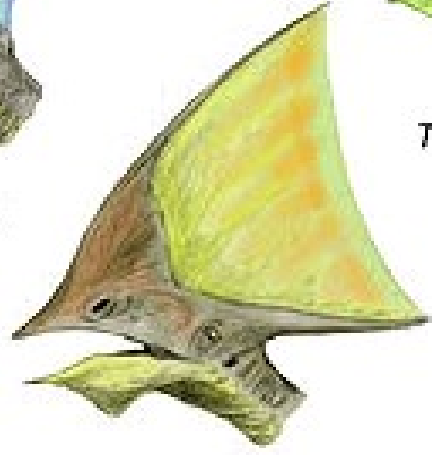
Gallodactylus

"Ingridia" navigans

Tapejara wellnhoferi

Tupandactylus imperator

Anurognathus

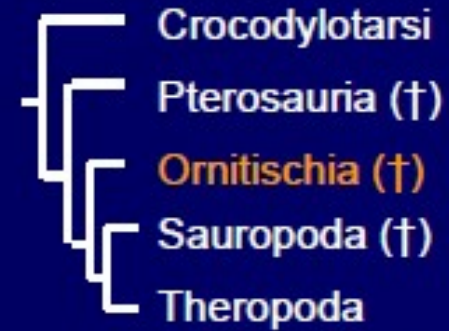

Tapejara

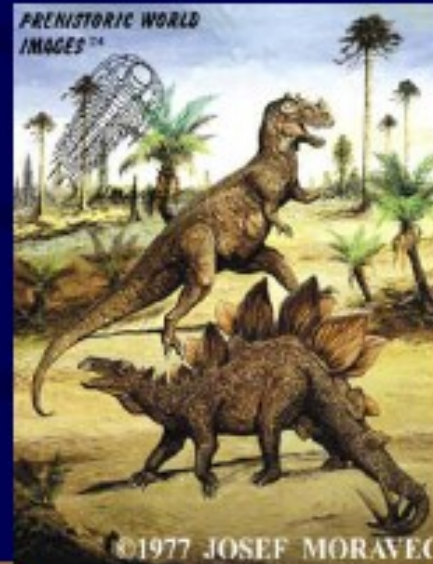

Dinosauria = Ornithischia a Saurischia
přidatné obratle v křížové páteři - bipedie

Ornithischia - os pubis směřuje dozadu,
býložraví, pečují o mláďata, kvadrupední
Stegosaurus, ankylosaurus, hadrosaurus, Ceratosaurus

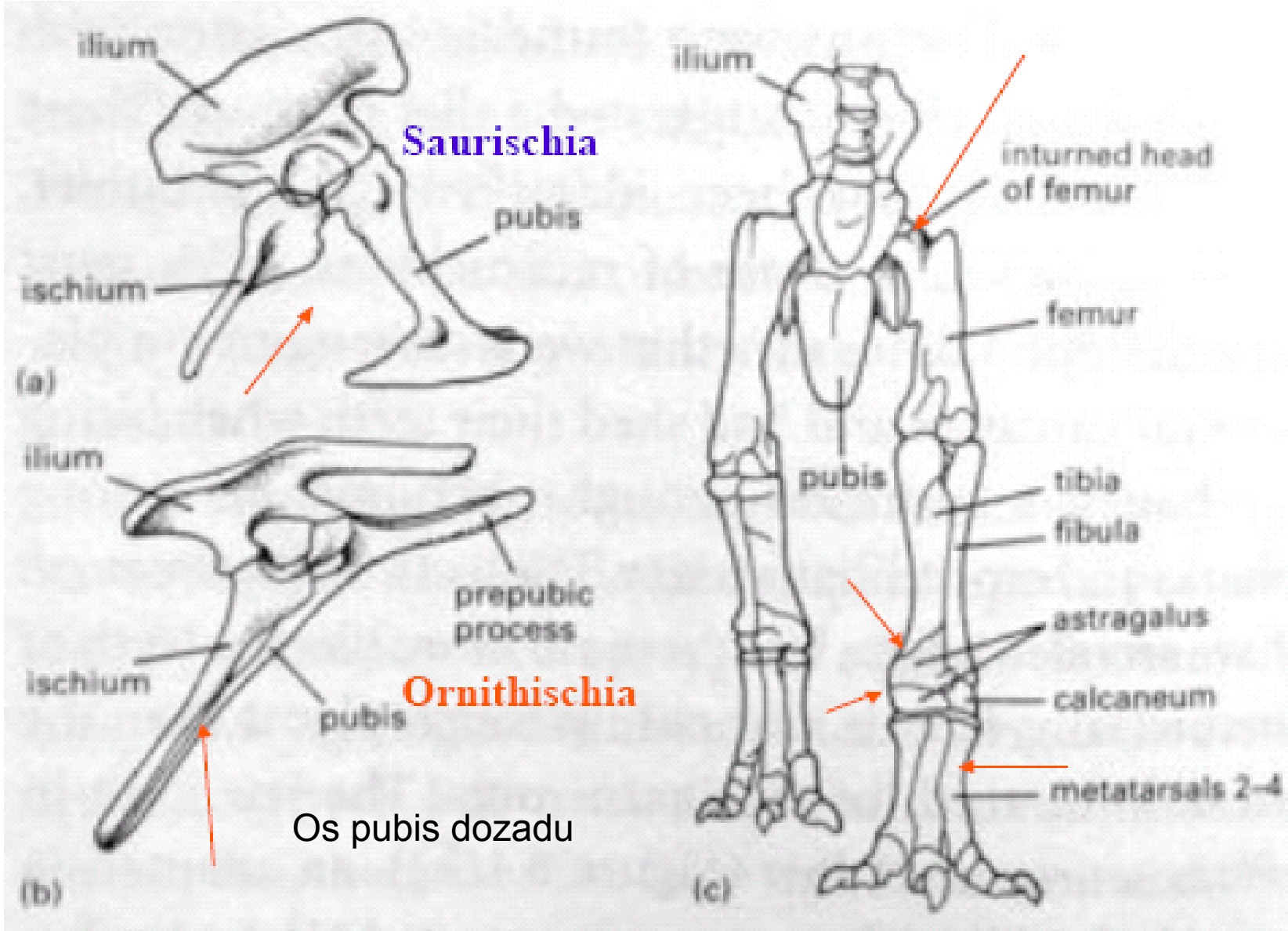

Stegosaurus + (Ceratosaurus)

Triceratops

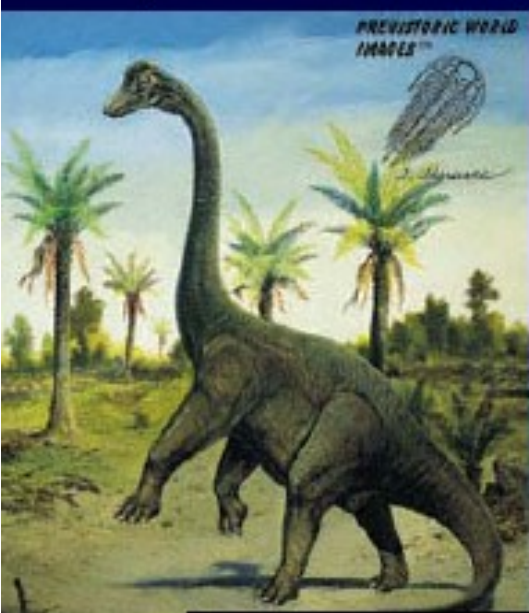
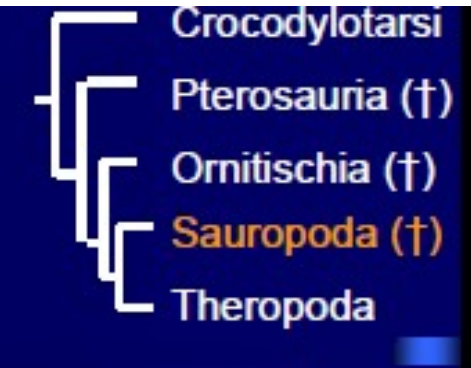

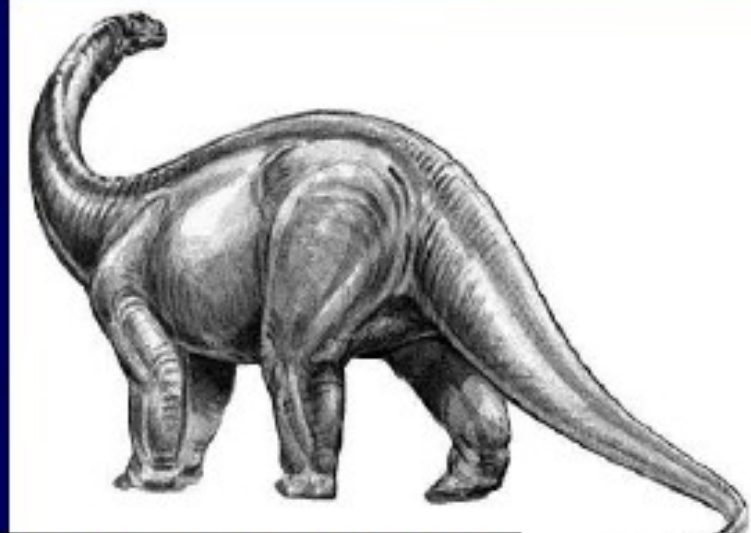
Saurischia

ranní jako bipední masožravci, pokročilí kvadrupední býložravci
dopřední os pubis, mohutná žvýkácká svalovina

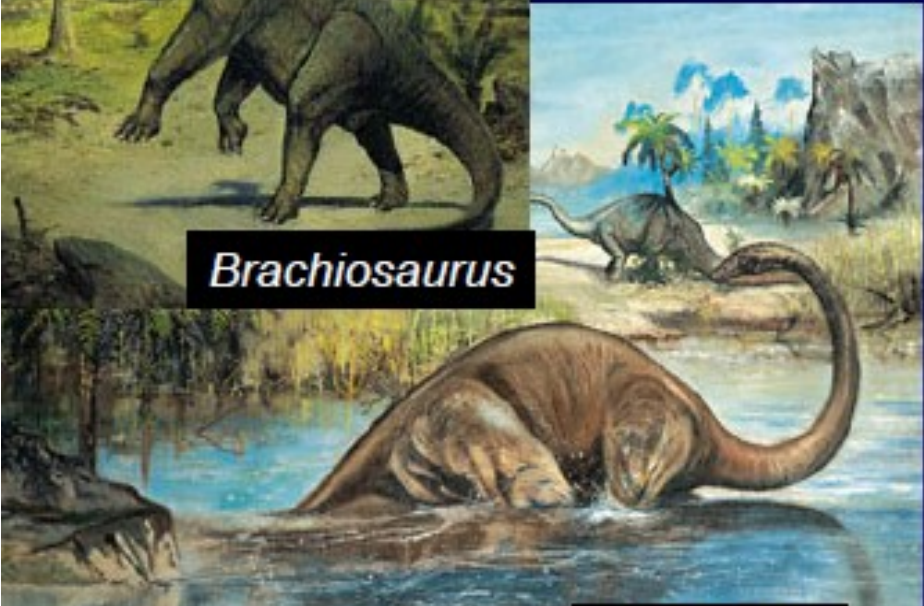
Sauropoda - malá hlava dlouhý krk, asi teplotekvní

Brachiosaurus

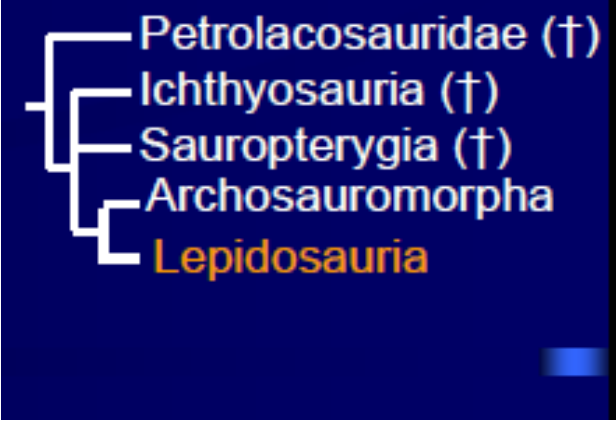

Apatosaurus (Brontosaurus)

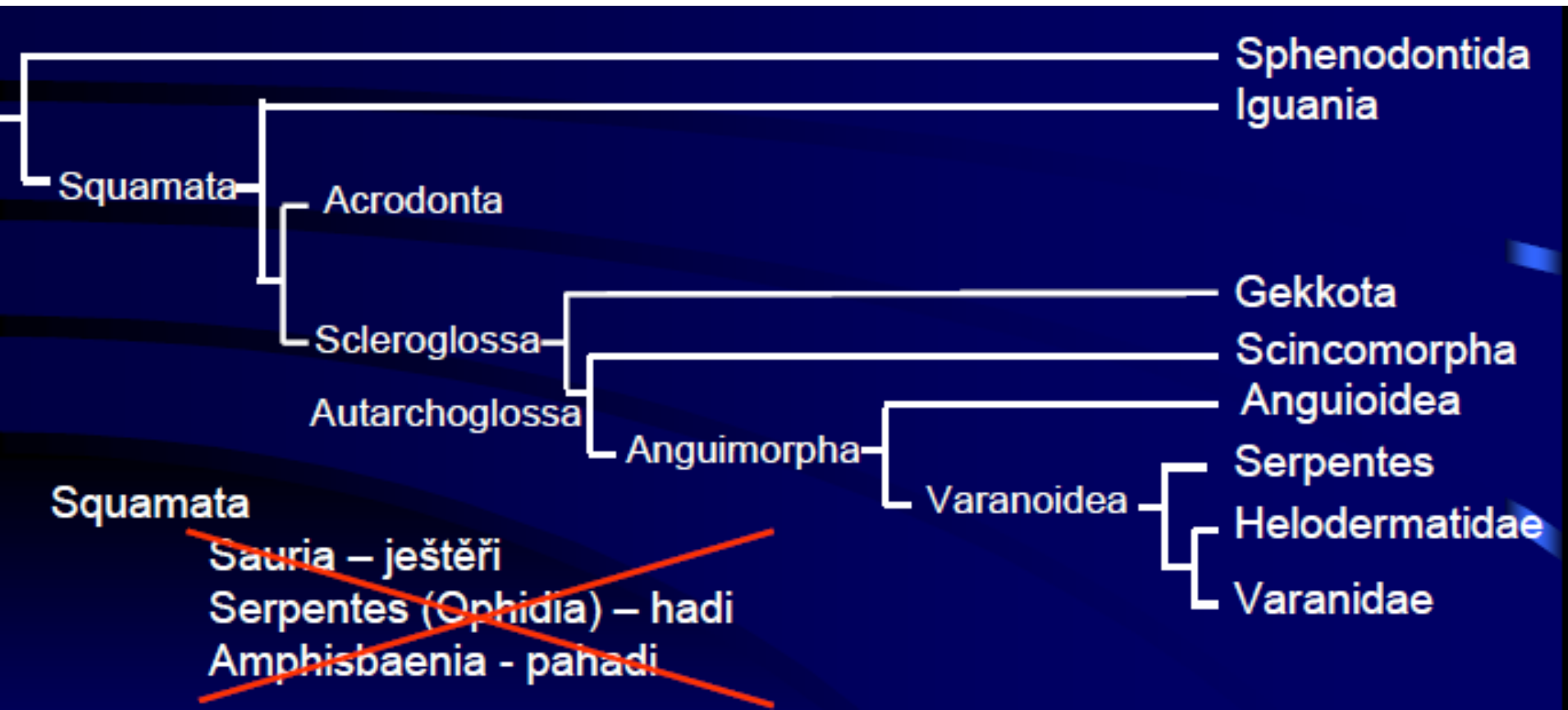
Diplodocus

Lepidosauria

rohovité šupiny, autotomie ocasu, odstávající končetiny, diapsidní lebka, akrodonní a pleurodonní zuby, cca 8000 druhů

Sphenodontida - haterie („Rhynchocephalia“, Holapsida)

diapsidní lebka s horním i dolním jařmovým obloukem, temenní oko, patrové zuby

Sphenodon punctatus - haterie novozélandská (tuatara), krční a břišní žebra, amficoelní obratle, zachovalé temenní oko, 60 cm, noční, od triasu, dožívá se až 100 let

S. guentheri

Squamata – šupinatí

hemipenis, chybí dolní jařmový oblouk, prodloužený trup, zkrácené až chybějící končetiny - plazivý pohyb, rudiment otvoru temenního oka, taškovité šupiny, Jacobsonův orgán v kostěném pouzdře, procoelní obratle, rozeklaný jazyk

Iguania - jazyk k příjmu potravy a k manipulaci s potravou v ústech

Scleroglossa - jazyk vzadu zrohovatělý, k detekci potravy, čištění očí

Gekkota - přísavky a přísavné lišty na prstech, noční, i vokalizace

Scincomorpha - hladká kůže, ve škáře osteoscuta, protáhlý válcovitý trup, drobné až chybějící končetiny

Anguimorpha - slepýši a varani, dobře vyvinuté končetiny s výjimkou slepýšovitých

Amphisbaenia - **pahadi**, bez končetin - podzemní, tropičtí

Serpentes (Ophidia) - hadi, většinou úplná ztráta končetin včetně pásem, jen 1 plíce, diapsidní lebka bez horního jařmového oblouku - streptostylie, rozeklaný jazyk - detekce pachů, polyfyletický taxon?

Iguanidae – leguánovití (600)

Iguania

Amblyrhynchus cristatus leguán mořský

Conolophus subcristatus

leguán galapážský

Iguana iguana

+ rody bazilišek, anolis

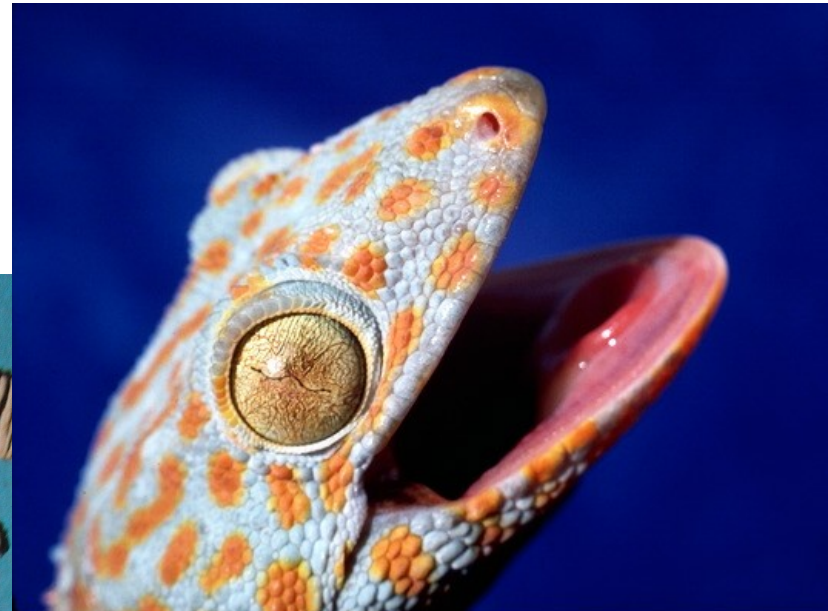

Gekkota

Tarentola mauritanica - gekon zední

Gekko gecko - gekon obrovský

Phelsuma - felzuma

Ptychozoon - gekon

Gehyra - gekon

Scincomorpha - čel. Lacertidae

Lacerta agilis - j. obecná

Lacerta viridis - j. zelená

Čel. Scincidae

Anguimorpha - čel. Anguidae

Anguis fragilis - slepýš křehký

čel. Varanidae

Varanus komodoensis - varan komodský

Ophisaurus attenuatus - blavor štíhlý

Varanus gouldii - varan Gouldův

Amphisbaenia - pahadi (dvouplazi)

1 pár drobných končetin nebo bez končetin, kroužkovaná kůže, podzemní, tropičtí (J-Amerika), hlavový konec podobný ocasnímu, plazí se v obou směrech i svisle

Bipes - dvojnožka

Amphisbaena sp.

Amphisbaena cunhai

Blanus sp.

Amphisbaena alba

Serpentes (Ophidia) - hadi (nad 2850 druhů)

- většinou úplná ztráta končetin včetně pásem, **jen pravá plíce**, **diapsidní lebka bez horního jařmového oblouku** - **extrémní streptostylie** (qudratum k lebce jen vazy, volnost), rozeklaný jazyk - detekce pachů, redukce středního ucha, srostlá průhledná víčka, akomodace posunem čočky, **pohyblivá žebra se připojují ke všem obratlům s výjimkou ocasních a prvních krčních**, plazivý pohyb pomocí žeber a břišní svaloviny, polyfyletický taxon? - systém nejednotný

Scolecophidia - podzemní (slepáci aj.)

Alethinophidia - ostatní

Henophidia - původnější (hroznýšovité aj.)

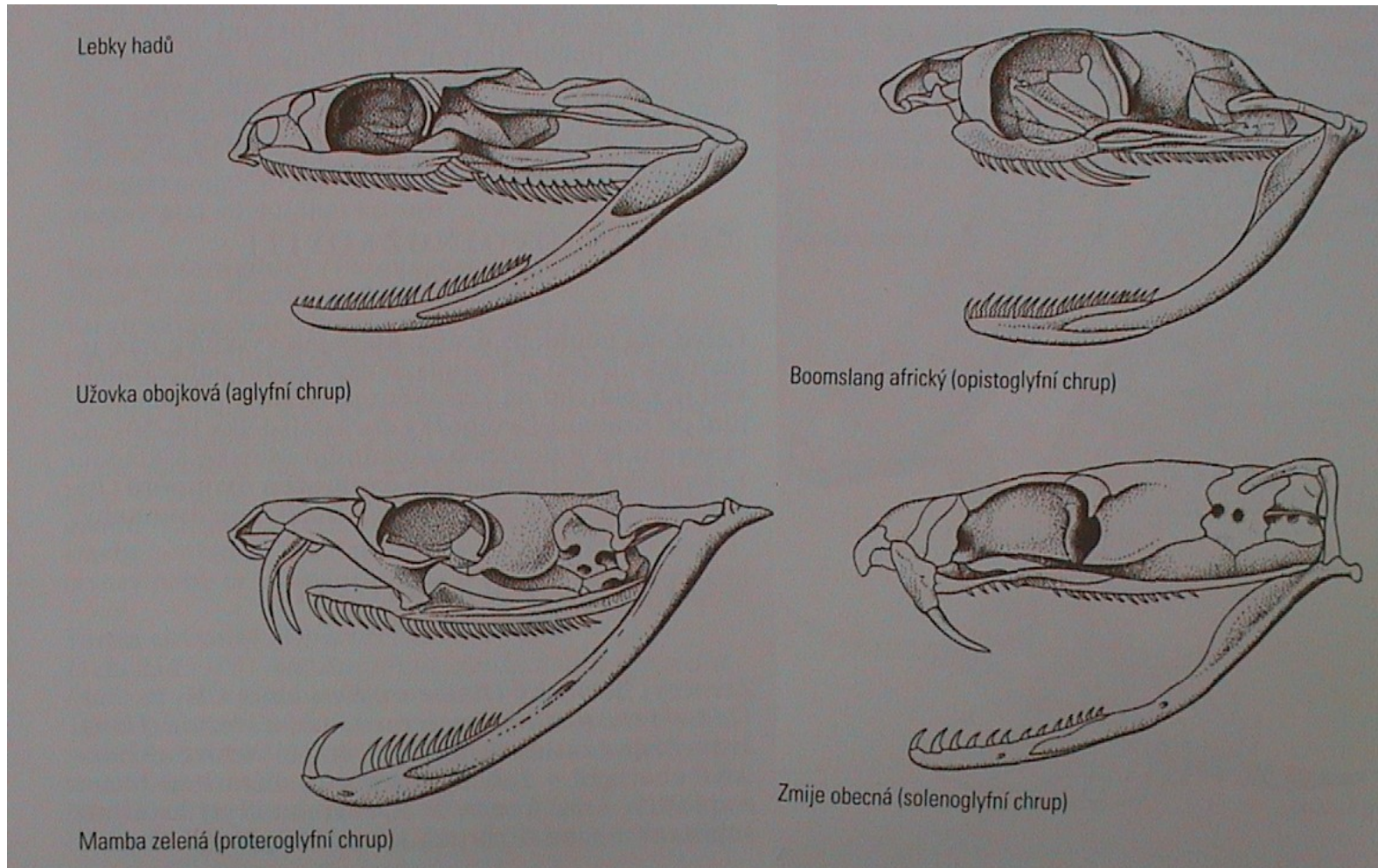
Caenophidia - pokročilejší (užovkovité, zmijovité aj.)

- maxilární zuby - taxonomický znak
  - aglyphní: isodontní, proterodontní, opisthodontní
  - glyphní (jedové): proteroglyphní, opisthoglyphní, solenoglyphní

Zuby hadů:

aglyphní

opisthoglyphní

proteroglyphní

solenoglyphní

Serpentes (Ophidia) hadi
Typhlopidae - slepákovití
podzemní, zakrnělé oči malá hlava, 220 druhů
v Evropě jen

Typhlops vermicularis - s. nažloutlý, Balkán, 40 cm.

Typhlops vermicularis - slepák nažloutlý

Ramphotyphlops australis - slepák

Boidae - hroznýšovití

zachována pánev i zbytek femuru (přichycovací drápky u kloaky samců)
obě plíce funkční, škrtiči, ovoviviparní

Boa constrictor - hroznýš královský

Eunectes murinus - anakonda velká

Eryx

Pythonidae - krajtovití
jen Starý svět, zuby i na mezičelisti, oviparní

Python regius - krajta královská

Python reticulatus - krajta mřížkovaná

Python molurus - krajta tygrovitá

Colubridae - užovkovití

přes 1800 druhů, 15-400 cm, opistoglifní zuby

bez pánve a levé plíce

korálovky *Lampropeltis*, vejcožrout *Dasypeltis*, *Boiga*

polyfylie

Natrix natrix

Coronella austriaca

Elapidae - korálovcovití
proteroglyfní zuby, nápadná kresba, denní

mimoaustralští - kobry Naja, mamba
Densdroaspis
bungar Bungarus, korálovec Micrurus

australští - taipan Oxyuranus, pakobry

vložilové - mořští
vodnáři Pelamis, veslovitý ocas

korálovec *Micrurus*

korálovec *Cemophora*

vodnář *Pelamis*

Viperidae - zmijovití

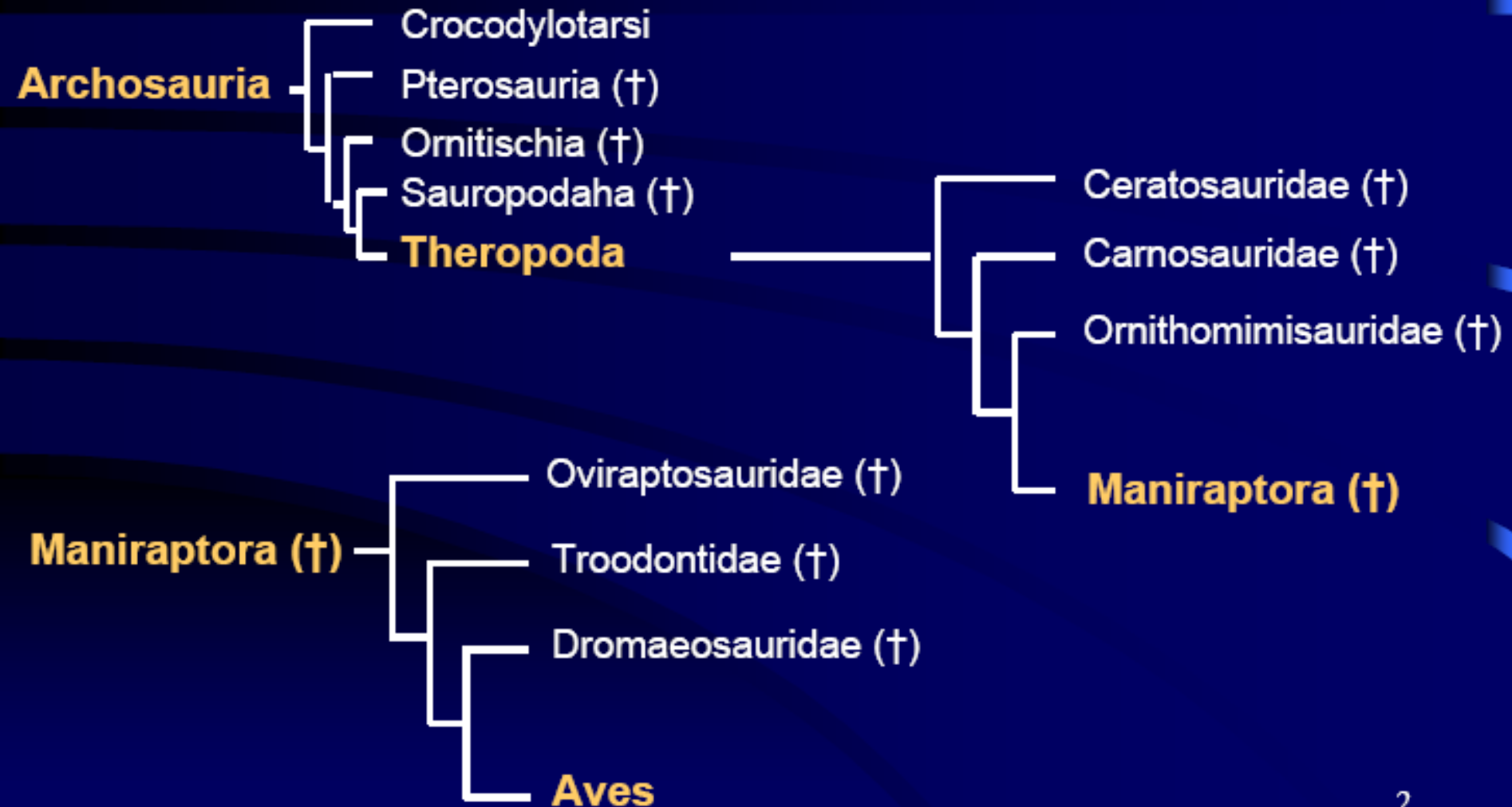
robustní s krátkým ocasem, kýlnaté šupiny, svíslá zornička
solenoglyfní zuby

Bitis, *Echis*, *Cerastes*, chřestýši *Crotalus*, křovinář *Bothrops*, ploskolebci

AVES

Původ: bipední theropodní plazi

Maniraptora

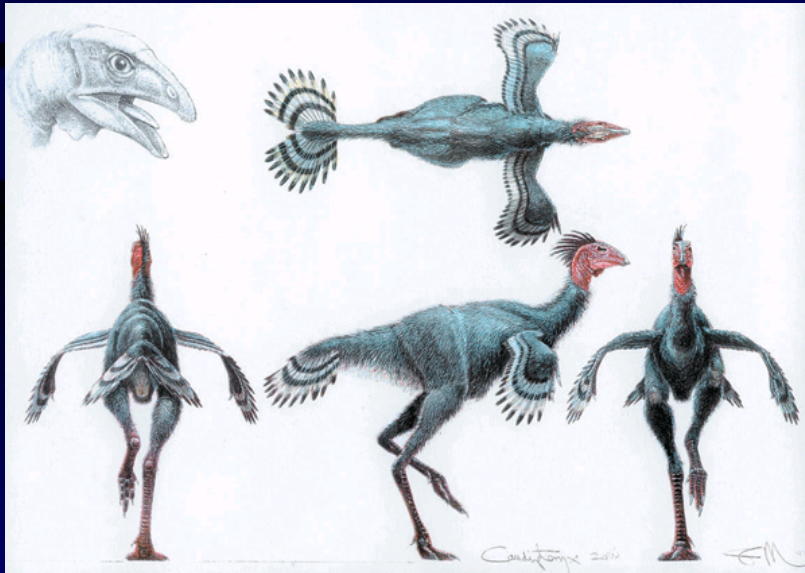
Prodloužené přední končetiny, srůst klíčních kostí do vidlice=**furcula**

Bipední pohyb, končetiny bez redukce, srůst tibie a části zánártí=**tibiotarsus**
opeření, různé typy

Vznik aktivního letu (ptáci):

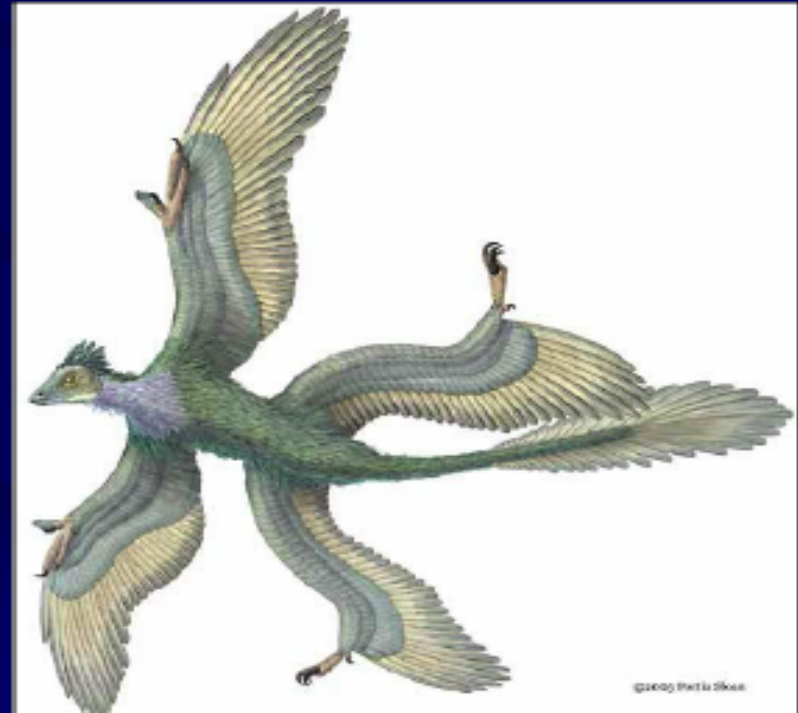
- 1) Arboreální teorie (arboreal theory) – z klouzavého letu ze stromů
-*Microraptor* (Dromaeosauridae †) - opeření i na zadních končetinách (Čína)
- 2) Kurzoriální teorie (cursorial theory) – z rychlého běhu
-většina maniraptorů byli rychlí běžci

Vzlet ze země až po úpravě krkavčí kosti (procoracoid) – zvednutí křídla nad horizontální úroveň

Caudipteryx zoyi

Microraptor gui

Aves

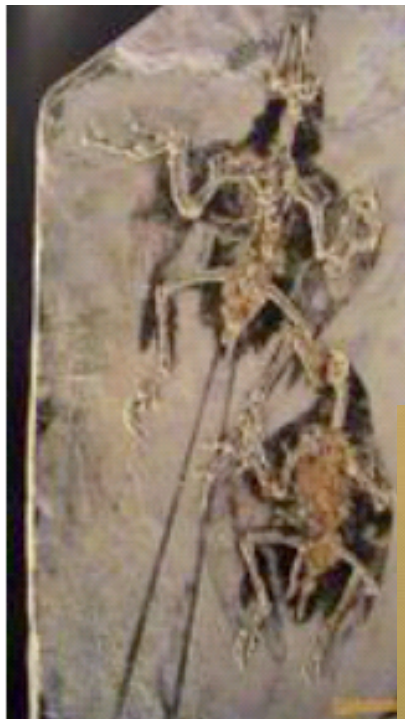
1861: Solenhofen, U-Jura:
Archaeopteryx lithographica

Confuciornis sanctus, Čína
E-Cr

(cf. též pohl. dimorfismus)

- Vznik peří – orgán sociální signalisace (epigamní funkce – pohlavní výběr) ?

Oviraptor – přímé doklady inkubace vajec v hnízdech (Gobi), dříve interpretováno jako predace vajec

inkubační pozice (fossilní doklady): peří jako inkubační/ochlazovací orgán ?

Velociraptor

??